

Johdannainen kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa

Nicolas Tammelin

Tekijä Nicolas Tammelin	
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma	
Opinnäytetyön nimi Johdannainen kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa	Sivu- ja liitesivumäärä 26 + 7
<p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli esitellä tyypillisimmät johdannaiset, valuutta- ja korkojohdannaiset, ja miten nämä käyttäytyvät kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa. Opinnäytetyössä otettiin näkökulmaksi Suomen kirjanpitolain mukaan laadittavat tilinpäätökset. Tutkimus toteutettiin keväällä 2020 ja se oli lähestymistavaltaan kvalitatiivinen.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettinen osuus käsittelee termiini- ja optiotyyppisiä johdannaisia, valuutta- ja korkojohdannaisia, suojauslaskentaa sekä lyhyesti verotuskäytäntöä. Teoreettinen osuus pohjautuu ammattikirjallisuuteen, lakiin sekä alan tunnettuihin verkkolähteisiin.</p> <p>Tutkimuksessa havaittiin suojauslaskennan ja sen dokumentoinnin vaikuttavan merkittävästi johdannaisten kirjanpidolliseen käsittelyyn sekä siihen, miten johdannaisista tulee antaa liitetiedot. Tutkimuksessa kävi ilmi, että yrityksen soveltaessa rahoitusinstrumenttien arvostamisessa käypiä arvoja, tulee johdannaisista antaa aina IFRS-standardien mukaiset liitetiedot. Johdannainen on mahdollista jättää kirjaamatta kokonaan, mikäli yritys soveltaa suojauslaskentaa ja arvostamista hankintameno- tai sitä alemmahan markkina-arvoon. Verotuksen näkökulmasta johdannaisista kirjatut voitot ja tappiot ovat verovapaita tuloja ja vähennyskelpoisia kuluja pääasiassa vain niiden realisoituessa. Realisoitumattomat tappiot käsitellään verotuksessa pääsääntöisesti vähennyskelvottomina.</p>	
Asiasanat Suojaus, valuuttajohdannainen, korkojohdannainen, kirjanpito, tilinpäätös, verotus	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaukset	2
1.2	Opinnäytetyön rakenne ja menetelmä	3
2	Johdannaisinstrumentit	4
2.1	Johdannaisinstrumentin määritelmä ja käyttötarkoitus	4
2.2	Terminityypiset johdannaiset	5
2.3	Optiosopimukset	6
2.4	Valuuttajohdannaiset.....	7
2.4.1	Esimerkki 1. Valuuttatermiini	8
2.4.2	Esimerkki 2. Valuuttaoptio	9
2.5	Korkojohdannaiset	10
2.5.1	Esimerkki 1. Korko-optiot	10
2.5.2	Esimerkki 2. Koronvaihtosopimukset.....	12
2.6	Suojauslaskenta.....	12
2.6.1	Suojauskohteen määrittely	13
2.6.2	Suojauslaskennan dokumentointi ja tehokkuuden mittaaminen.....	14
2.7	Johdannaisten verotuskäytäntöä.....	15
3	Johdannainen kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa	17
3.1	Suojaavan johdannaisen arvostaminen hankintamenoon.....	17
3.2	Suojaavan johdannaisen arvostaminen käypään arvoon.....	18
3.3	Ei-suojaavan johdannaisen arvostaminen hankintamenoon.....	20
3.4	Ei-suojaavan johdannaisen arvostaminen käypään arvoon.....	21
4	Pohdinta.....	22
4.1	Johtopäätökset.....	22
4.2	Tutkimuksen luotettavuus	22
4.3	Jatkotutkimusehdotukset ja oman oppimisen arviointi	23
	Lähteet	24
	Liitteet.....	27
	Liite 1. Suojaussuhteen dokumentaatioesimerkki	27
	Liite 2. Liitetiedot johdannaisista IFRS:n mukaan	30

1 Johdanto

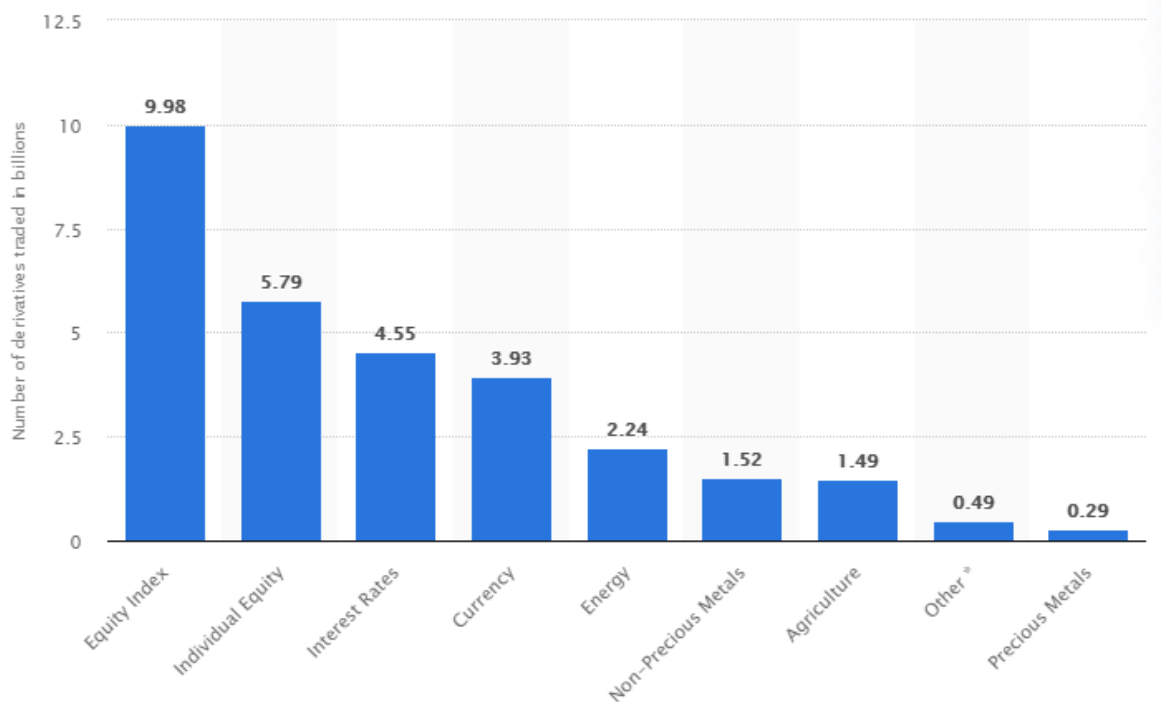
Johdannaisinstrumentit kuulostavat varmastikin monen korvaan vieraalta. Moni pystyy mieltämään niiden liittyvän rahoitusmaailmaan, mutta siihen ymmärrys usein jääkin. Monella suomalaisella kuitenkin on käytössään johdannainen. Finanssialan tutkimuksen mukaan 30 prosentilla asuntovelallisista on asuntolainalleen korkokatto (Finanssiala 2019, 50). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 asuntovelallisia oli Suomessa noin 1,4 miljoonaa (Tilastokeskus 2020). Tämä tarkoittaisi, että reilulla 400 000 kotitaloudella olisi käytössään, ehkä tietämättäänkin, yksi johdannaisen muodoista eli korko-optio. Muun muassa korkokattosopimusta käsitellään tässä opinnäytetyössä.

Johdannaisinstrumentteja on käytetty jo ainakin 1600-luvun tulppaanimaniasta saakka eikä niiden merkitystä maailmantaloudessa ole syytä vähätellä (Tikka, Nykky, Virtanen, Heiniö & Linnanvirta 2014, 286). Vuoden 2018 finanssikriisi oli osittain johdannaisten syytä. 2000-luvun alun aikana myönnettiin asuntolainoja heikon maksukyvyyn omaaville asiakkaille ja näistä niin kutsutuista subprime-lainoista tehtiin joukkolainoja, asuntovelkavakuudellisia arvopapereita. Samaan aikaan näitä, jo valmiiksi monimutkaisia arvopapereita, alettiin käyttämään johdannaisten kohde-etuuksina. Jorma Erkkilä kuvaa johdannaisia katalyyttina, joiden käyttö moninkertaisti ongelmat, jotka subprime-lainoista olivat syntyneet. (Salkunrakentaja 2019.)

Johdannaisilla on myös onnistuttu tekemään järkyttäviä tappioita finanssikriisin jälkeenkin. Esimerkiksi sveitsiläinen UBS-pankki teki vuonna 2011 peräti yli 2 miljardin dollarin tappiot johdannaiskaupoilla. Suomessakaan ei olla johdannaistappioilta vältytty Nesteen tehdessä noin 94 miljoonan euron tappiot öljytradingillä. (Tikka ym. 2014, 284.) Johdannaisinstrumentteja löytyy myös todella kattava kirjo. Mielenkiintoisia johdannaisia ovat esimerkiksi sääjohdannainen, jolla muun muassa maanviljelijät voivat suojautua säätilasta johtuvilta tappioilta sekä soijapapujohdannainen, jonka arvo määräytyy soijapavun kysynnän mukaan ja joiden markkina-arvo vuonna 2018 oli peräti 203 miljardia dollaria. (Investopedia 2019a, Market Data Forecast 2019.) Muita tuotteita ovat esimerkiksi öljyfutuurit, korkofutuurit, kiinteistöindeksijohdannaiset, luottojohdannaiset, osaketermiinit, sähköfutuurit ja hiilijohdannaiset (Tikka ym. 2014, 289).

Suurin johdannaisinstrumentteja tarjoava välittäjä vuonna 2019 oli CME Group, joka pitää sisällään Chicago Mercantile Exhangen, Chicagon Board of Traden (CBOT) sekä New York Mercantile Exchange and Commodity Exhangen (COMEX). Vuonna 2019 CME Groupin välityksellä käytiin kauppaa peräti 4,8 miljardilla johdannaisopimuksella. (Statista

2019a.) Kuten kuvasta 1 käy ilmi, johdannaisista eniten käydään kauppaa osakejohdannaisilla, korkojohdannaisilla, valuuttajohdannaisilla sekä energiajohdannaisilla.

Kuva 1. Johdannaiskauppojen volyyymi kategorioittain vuonna 2018 (Statista 2019b)

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaukset

Opinnäytetyön tavoitteena on avata käytännönläheisesti johdannaisinstrumenttien käsitteilyä kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa. Opinnäytetyössä annetaan esimerkkejä johdannaisista sekä siitä, miten suojauslaskentaa voidaan käytännössä dokumentoida, millä periaatteilla johdannainen tulee tilinpäätöksessä liitetietona esittää sekä kuinka johdannaista käsitellään elinkeinoverotuksen näkökulmasta. Opinnäytetyön pääongelma on, miten johdannainen tulee käsitellä kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa?

Alaongelmia ovat:

- Mikä johdannainen on ja mihin niitä käytetään?
- Mitä tarkoitetaan suojauslaskennalla ja miten se vaikuttaa johdannaisen käsitteilyyn?
- Millaiset ovat johdannaisia koskevat tilinpäätöksen liitetietovaatimukset?
- Miten johdannaisia tulee käsitellä verotuksessa?

Opinnäytetyö on rajattu johdannaisten osalta valuutta- ja korkojohdannaisiin. Suojauslaskennan osuutta käsitellään yleisluontoisesti. Kirjanpidon osuutta käsitellään Suomen kirjanpitolain eli FAS:n mukaan laaditun kirjanpidon näkökulmasta.

1.2 Opinnäytetyön rakenne ja menetelmä

Opinnäytetyön teoriaosuudessa syvennytään johdannaisinstrumentin määritelmään ja johdannaisten käyttötarkoitukseen. Sen jälkeen siirrytään tarkastelemaan tarkemmin termiintyyppisiä johdannaissopimuksia sekä optiosopimuksia. Näitä seuraa esimerkit korko- ja valuuttajohdannaisten käytöstä antamaan paremman käsityksen niiden toiminnasta. Jotta johdannaisten käyttäytymistä kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa voidaan tarkastella, tulee olla ymmärrys suojauslaskennan perusteista, sillä suojauslaskenta määrittelee kirjanpitoikäntöä hyvin vahvasti. Opinnäytetyössä käydään läpi suojauskohteen määritelmä sekä suojauslaskennan dokumentoinnin ja tehokkuuden mittaaminen. Teoriaosuuden lopuksi esitellään lyhyesti johdannaista koskevat verotukselliset peruseriaatteen.

Empiirisessä osuudessa käydään läpi johdannaisten kirjanpito-, tilinpäätös- ja verotuskäytännöt neljästä eri näkökulmasta: johdannaisten käsittely, kun sovelletaan tai ei sovelleta suojauslaskentaa sekä johdannaisten käsittely riippuen siitä, soveltaako yritys rahoitusinstrumenttien arvostamista käypään arvoon vai hankintamenoa tai sitä alempaan markkina-arvoon. Opinnäytetyön lopuksi käyn läpi omaa pohdintaani esitellen työn johtopäätökset sekä jatkotutkimusehdotukset ja oman oppimisen arvioinnin.

2 Johdannaisinstrumentit

Pääasiassa johdannainen on kahden osapuolen välinen sopimus. Sopimukset voivat olla vakioituja, niin sanottuja standardoituja sopimuksia, joilla käydään kauppaa pörssissä. Sopimukset voivat olla myös räätälöityjä, niin sanottuja Over the Counter-sopimuksia (OTC). (Tikka ym. 2014, 289.) Standardoituja johdannaissopimuksia valvotaan tarkemmin eri viranomaisten puolesta ja esimerkiksi Yhdysvalloissa johdannaiskauppaa valvoo Commodities Futures Trading Commission (CFTC) (Gottesman 2016, 20). Koska futuurit ovat julkisen kaupankäynnin kohteena, ne ovat myös OTC-tuotteita likvidimpiä. Tällaisten julkisten kaupankäynnin kohteena olevien johdannaisten nimellismäärät, juoksuajat ja muut ehdot ovat siis vakioituja. Standardoiduissa sopimuksissa sopimuksen vastapuolena toimii yleensä välitysliike, kuten pankki. (Tikka ym. 2014, 289.)

Suurempi osuus johdannaismarkkinoista koostuu kuitenkin OTC-sopimuksista (Investopedia 2020a). OTC-sopimuksista tunnetuimpana voidaan pitää valuuttatermiiniä. Vastapuolena voi toimia käytännössä kuka tahansa, kuten pankki tai rahoitusta hoitava yksikkö konsernissa. (Tikka ym. 2014, 289.) OTC-sopimukset ovat kahden osapuolen välisiä sopimuksia, joiden ehdoista voidaan sopia vapaasti. Tämän tyyppiset sopimukset ovat joustavampia, mutta sisältävät suuremman vastapuoliriskin, koska vastapuolena ei välttämättä ole suurta rahoituslaitosta, jonka likviditeetti todennäköisemmin riittää mahdolliseen takaisinmaksuun. (Investopedia 2018.)

2.1 Johdannaisinstrumentin määritelmä ja käyttötarkoitus

Suomen kirjanpitolaissa tai -asetuksessa ei määritellä johdannaisinstrumentista tarkemmin (Tikka ym. 2014, 287), vaan määrittelyssä tulee kääntyä kansainvälisten tilinpäätösstandardien eli IFRS-standardien (International Financial Reporting Standards) puoleen. IFRS 9-standardin mukaan johdannainen sisältää kaikki seuraavat kolme elementtiä:

- a) johdannaisten arvo muuttuu tietyn kohde-etuuden arvon muuttuessa. Tällainen kohde-etuus voi olla esimerkiksi tietty korko, rahoitusinstrumentin hinnan muutos, hyödykkeen hinnan muutos tai valuuttakurssin muutos.
- b) johdannaissopimusta tehtäessä ei vaadita ollenkaan nettosijoitusta tai se vaatii pienemmän nettosijoituksen kuin mitä toisentyypisissä sopimuksissa, joiden voidaan odottaa reagoivan samalla tavalla markkinatekijöiden muutoksiin, vaadittaisiin.
- c) toteutus tapahtuu tulevaisuudessa. (IFRS Community 2020.)

Johdannaisilla on pääasiassa kolme eri käyttötarkoitusta. Niillä voidaan pyrkiä suojautumaan odottamattomilta arvonmuutoksilta, kuten valuuttakurssien, korkojen, osakekurssien tai hyödykkeiden arvonmuutoksilta. Usein muut kuin finanssisektorilla toimivat toimijat

hyödyntävätkin johdannaisia juuri riskin minimoimisessa. Johdannaisia on helppo hyödyntää tällaisilta markkinariskeiltä suojaututtaessa, sillä ne eivät yleensä vaadi nimellispanosta ja niillä voidaan nopeasti ja helposti avata suojaava, riskiä eliminoiva positio. (Tikka ym. 2014, 290.) Käytännön esimerkkinä yrityksellä voi olla esimerkiksi laina, johon sisältyy vaihtuva korko. Koska korkomarkkinoilla korot voivat muuttua, on yrityksellä olemassa riski siitä, että korot nousevat, jolla voi olla vaikutusta yrityksen kassavirtaan, tulokseen ja yleisesti heikentää yrityksen liiketoiminnan ennustettavuutta. Tällöin yritys voi turvautua johdannaiseen, jolla voidaan vaihtaa lainan korkosidonnaisuus vaihtuvasta korosta kiinteäksi. Tällöin puhutaan koronvaihtosopimuksesta. Näin yritys voi minimoida riskiä korkojen noususta. Toisaalta yritys hyväksyy myös sen, että korot voivat laskea, jolloin johdannainen tuottaa yritykselle tappiota. (OP s.a.)

Johdannaisilla voidaan pyrkiä myös tekemään voittoa käymällä niillä kauppaa spekulatiivisessa mielessä. Esimerkiksi Nordnet-pankin kautta on mahdollista merkitä indeksi- osake- ja henkilöstöoptioita sekä ostaa ja myydä termiinejä (Nordnet s.a.). Erilaiset johdannaistuotteet tarjoavat mahdollisuuden tehdä kauppaa pienellä pääomalla niin nouseviin kuin laskeviin kursseihin. Suosituimpia piensijoittajien johdannaisia ovat erilaiset bull ja bear-sertifikaatit, joita on mahdollista vivuttaa. Vivuttamisella tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi BULL X2- kertomella kohde-etuuden arvon noustessa 1 %, nousee tuotteen arvo 2 %. Näillä tuotteilla ei myöskään ole erääntymispäivää eli ne ovat niin kutsuttua Open End-tuotteita. Nämä tuotteet vaativat kuitenkin hyvän perusymmärryksen niiden käyttäjältä ja vaativat jatkuvaa arvonmuutosten seurantaa. (Sijoitustieto s.a.)

Johdannaisten kolmas käyttötarkoitus on arbitraasi, jolla pyritään tekemään tuottoa riskittömästi käymällä kauppaa eri markkinapaikoilla samanaikaisesti. Arbitraasissa pyritään hyödyntämään markkinoiden lyhytaikaisia hinnoitteluvirheitä, vaikkakin modernit kaupankäyntijärjestelmät osaavatkin jo nopeasti havaita tällaiset markkinoiden tehottomuudet. (Investopedia 2020b.) Tällainen kaupankäynti vaatii kuitenkin hyvin suuria volyymeja voittomarginaalien ollessa kapeat (Tikka ym. 2014, 290).

2.2 Termiinityypiset johdannaiset

Termiinityypisiä johdannaistrumentteja ovat termiinit, futuurit ja swapit. Termiinityypisessä johdannaissopimuksessa sopimuksen osapuolet sitoutuvat johonkin tulevaisuudessa tapahtuvaan suoritukseen, jossa ostajaosapuoli sitoutuu maksamaan sovitusta instrumentista etukäteen sovitun hinnan tiettyinä päivinä tulevaisuudessa. (Tikka ym. 2014, 293.) Myyjäosapuoli on myös velvollinen myymään instrumentin sovittuun hintaan. Osa-

puolet voivat esimerkiksi sopia heinäkuun ensimmäisenä päivänä, että toinen osapuoli ostaa 100 osaketta yhtiöstä X joulukuun viimeisenä päivänä hintaan 1000 euroa. Myyjä on tuolloin velvollinen myymään toiselle osapuolelle 100 osaketta hintaan 1000 euroa. Mikäli osakkeen markkina-arvo on sopimuksen erääntyessä kauppahintaa korkeampi, tekee ostaja kauppahinnan ja markkina-arvon erotuksen verran voittoa. Vastaavasti myyjä häviää kaupassa yhtä paljon. Termiinityyppiset sopimukset ovatkin aina nollasummapieliä, jossa toinen osapuoli voittaa ja toinen häviää yhtä paljon. (Gottesman 2016, 5.)

Termiinin ja futuurin ero on se, että futuurit ovat julkisen kaupankäynnin kohteena ja ne ovat näin ollen vakioehtoisia sopimuksia, joissa määrä, laatu ja toimituspäivä ovat vakioituja. Futuurikauppaa käydään niin sanottujen selvitysyhteisöjen (clearing house) kautta luottoriskin minimoimiseksi. (Tikka ym. 2014, 293.) Selvitysyhteisö toimii luottoriskin minimoijana siten, että molemmat osapuolet (ostaja ja myyjä) tekevät futuurisopimuksen selvitysyhteisön kautta, jolloin selvitysyhteisöstä tulee molemmille osapuolille sopimuksen vastapuoli. Näin ostaja ja myyjä eivät ole keskenään velvollisia toisilleen. Selvitysyhteisöjä pidetään matalariskisinä niiden korkeiden luottoluokitusten vuoksi. Selvitysyhteisö voi itse minimoida riskiä edellyttämällä sijoittajalta tiettyä minimirahamäärää tilillä, joka toimii kaupassa vakuutena. (Gottesman 2016, 18–19.)

Swapilla tarkoitetaan kahden osapuolen välisiä kassavirranvaihtoja tietyllä aikavälillä. Tyyppillisin swap on koronvaihtosopimus. Siinä osapuolet, kuten yritys ja pankki, sopivat, että toinen osapuoli maksaa kiinteää korkoa ja toinen vaihtuvaa korkoa. Koronmaksut voivat tapahtua eri ajanjaksojen kuluttua, kuten puolivuositain tai neljännesvuositain. Sopimuksen alkaessa swapin arvo on molemmille osapuolille nolla, mutta siitä eteenpäin sen arvo muuttuu vaihtuvan koron perusteella. (Gottesman 2016, 243–247.)

2.3 Optiosopimukset

Optiosopimukset ovat hyvin samantyyppisiä kuin termiinitkin yhdellä selkeällä eroavaisuudella. Ne antavat optio-oikeuden haltijalle eli ostajalle oikeuden, mutta ei velvollisuutta, ostaa tai myydä tiettyä kohde-etuutta ennalta määritettyyn hintaan ennalta määritettynä päivänä. Optioiden kohde-etuutena voivat toimia, kuten termiineissäkin, muun muassa osakkeet, korot, valuutat ja raaka-aineet. Optio-oikeudesta tulee maksaa sopimushetkellä preemio myyjäosapuolelle eli option asettajalle, vaikkakin joskus preemio voidaan maksaa myös sopimuksen lopussa. (Tikka ym. 2014, 295.)

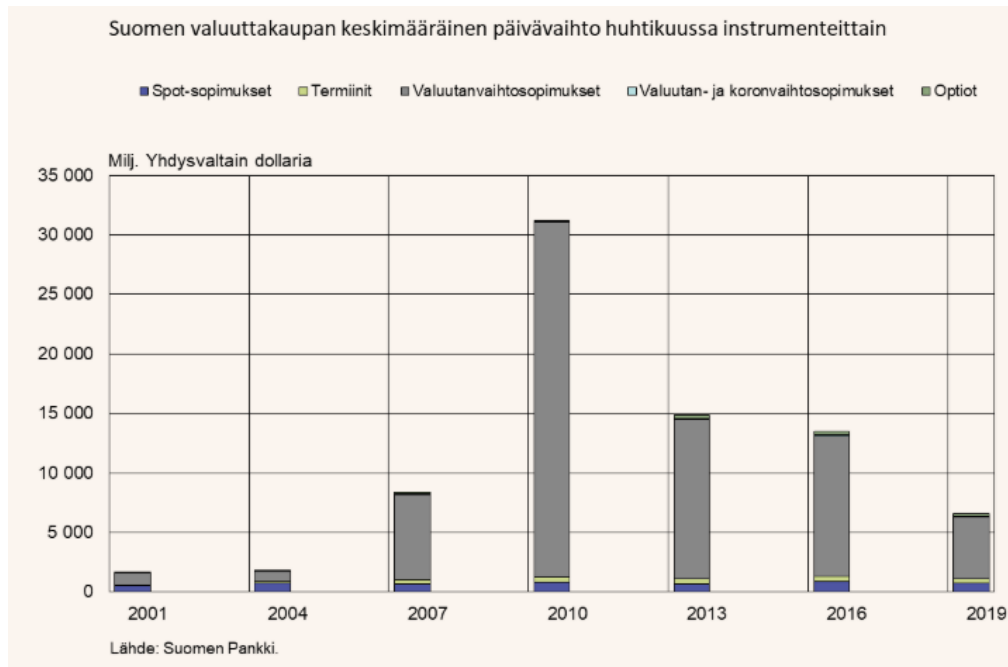
Optiot voidaan jakaa amerikkalaiseen ja eurooppalaiseen optioon. Amerikkalainen optio on mahdollista toteuttaa minä tahansa päivänä ennen option eräpäivää. Eurooppalaisissa

optioissa sen sijaan toteutus voi tapahtua vain eräpäivänä. Optiot voi olla mahdollista sijoittaa melkein mihin tahansa. (Tikka ym. 2014, 295.) Kohde-etuutena voi olla esimerkiksi Nokian osake, jossa optiona on ostaa 100 osaketta hintaan 5,00 euroa päivänä 30.9.2020. Mikäli Nokian kurssi on option erääntymispäivänä yli 5,00 euroa, kannattaa optio hyödyntää. Jos kurssi on alle 5,00 euroa, tulisi halvemmaksi ostaa osakkeita suoraan pörssistä, jolloin optiota ei kannata toteuttaa eli option voidaan antaa raueta. Tappioksi muodostuu näin ollen sopimuksen alussa maksettu preemio. Option kohde-etuus voidaan sijoittaa myös toiseen johdannaiseen (Tikka ym. 2014, 295). Optioita voidaan myös myöntää johdolle ja henkilöstölle keinona sitouttaa johtoa ja henkilöstöä yrityksen liiketoimintaan. Tällöin myös henkilöstö joutuu jakamaan muiden omistajien kanssa riskin liiketoiminnan tappiollisuudesta. (Tilisanomat 2016.)

Optioilla voidaan käydä kauppaa niin OTC:nä kuin myös pörssissä futuurien tapaan (Gottesman 2016, 23). Pörssilistatut optiot ovat siis arvopaperistettuja, jolloin puhutaan warrantista. Warranttien juoksuajat ovat usein optioita pidempiä ja niitä voidaan juoksuajanaan ostaa ja myydä pörssissä. (Tikka ym. 2014, 296–297).

2.4 Valuuttajohdannaiset

Maailman globalisoituessa yhä useammat yritykset harjoittavat liiketoimintaansa useassa maassa esimerkiksi toimittamalla tavaraa toiselle mantereelle tai tilaamalla palveluja ulkomailta. Euroalueen ulkopuolella toimittaessa yritys joutuu usein väistämättä tekemisiin muiden valuuttojen kanssa luoden yritykselle uudenlaisia liiketoimintaan liittyviä riskejä muun muassa valuuttariskien muodossa. Suomessa rahoituslaitokset kävivät vuoden 2019 huhtikuussa valuuttakauppa keskimäärin 6,6 miljardilla Yhdysvaltain dollarilla päivässä, kun vuoden 2016 huhtikuussa määrä oli vielä 13,5 miljardia dollaria. Tämä selittyy pitkälti vähentyneellä valuutanvaihtosopimusten määrällä, joka käy myös ilmi kuvasta 2. (Suomen Pankki 2019.)

Kuva 2. Suomen valuuttajohdannaisten keskimääräinen päivävaihto huhtikuussa vuosina 2001–2019 (Suomen Pankki 2019)

Tikan ym. (2014, 315) mukaan valuuttajohdannaisista tyypillisimmät ovat valuuttatermiinit sekä valuuttaoptiot. Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi laskentaesimerkein näitä johdannaistyyppisiä valuuttojen näkökulmasta.

2.4.1 Esimerkki 1. Valuuttatermiini

Valuuttatermiinisopimuksessa eli valuuttavaihtosopimuksessa ostaja- ja myyjäosapuoli sopivat valuutan ostamisesta ja myynnistä ennalta määritettynä päivänä. Valuuttatermiinisopimukset ovat OTC-sopimuksia ja joidenkin valuuttojen kohdalla voidaan sopia pelkästä valuutan nettoarvon tilityksestä, jolloin raha liikkuu vain sopimuksen eräpäivänä. (Tikka ym. 2014, 315.)

Otetaan esimerkiksi yritys A. Se käyttää kotivaluuttana euroa ja tiedetään, että yritys tarvitsee vuoden kuluttua 1 000 000 Ruotsin kruunua kauppaa varten. Kruunun spot-kurssi on termiinisopimuksen perustamishetkellä 9,728 ja yritys haluaa varmistaa, ettei sen tarvitse maksaa vuoden kuluttua kruunuista sen enempää. 12 kuukauden Euribor-korko on oletetusti 1,215 % ja Ruotsin Stockholm Interbank Offered Rate eli Stibor-korko 1,05 %. Yritys voi tässä tilanteessa lainata euroja ja tallettaa rahat siten, että talletus kasvaa korkoa sen verran, että tililtä voidaan vuoden kuluttua nostaa 1 000 000 kruunua tai yritys voi tehdä termiinisopimuksen, jolloin se saa vuoden päästä tehtävää eurosuoritusta vastaan 1 000 000 kruunua. (Tikka ym. 2014, 316.)

Rahan lainaamisessa ja talletuksessa yrityksen tarvitsisi tallettaa 989 466,31 SEK. Tämä saadaan laskettua diskonttaamalla 1 000 000 SEK käyttämällä diskonttokorkona Stibor-korkoa 1,05 % ($1\,000\,000 / (1 + (1,05/100 \times 365/360)) = 989\,466,31$). Koronlaskennassa käytetään todellisia päiviä ja jakajana 360 päivää. Korkotuottoa kertyy siis eräpäivään mennessä 10 533,69 kruunua ($1\,000\,000\text{ SEK} - 989\,466,31\text{ SEK}$). Euromääräisen lainan on siis oltava suuruudeltaan 101 713,23 EUR ($989\,466,31\text{ SEK} / 9,728$). Lainaa tulee maksaa eräpäivänä korkoineen 102 966,21 EUR ($101\,713,23 + (1,215/100 \times 101\,713,23 \times 365/360) = 102\,966,21\text{ EUR}$). (Tikka ym. 2014, 316.)

Terminisopimuksessa sen sijaan termiinkurssi saadaan laskettua, kun huomioidaan valuuttojen välinen korkoero. Termiinkurssiksi tulee näin ollen $1\,000\,000\text{ SEK} / 102\,966,21\text{ EUR} = 9,7119\text{ SEK/EUR}$. Näin saadaan laskettua suoraan korkoeron $1\,000\,000 / 9,728 - 1\,000\,000 / 9,7119 = -170,41\text{ EUR}$. Tämän verran kertyy terminisopimukselle tappioita olettaen, että kruunun kurssi ei vuoden aikana muutu. Sopimukseen liittyviä kassavirtoja on kuvattu alla kuvassa 3. (Tikka ym. 2014, 317.)

Sopimuksen solmimispäivän kassavirrat	EUR		SEK
EUR-lainan nosto	+ 101 713,23		
Eurojen vaihto kruunuiksi	- 101 713,23	à 9,728	+ 989 466,31
SEK-talletus			- 989 466,31
Eräpäivän kassavirrat			
Saadaan SEK-talletuksen pääoma			+ 989 466,31
Saadaan SEK-talletuksen korko			
		$1,05\% \times 989\,466,30 \times 365/360 =$	+ 10 533,69
			+ 1 000 000,00
Maksetaan takaisin EUR-lainan pääoma	- 101 713,23		
Maksetaan EUR-lainan korko			
		$1,215\% \times 101\,713,23 \times 365/360 =$	- 1 252,98
			- 102 966,21

Kuva 3. Sopimuksen kassavirrat (mukaillen Tikka ym. 2014, 321)

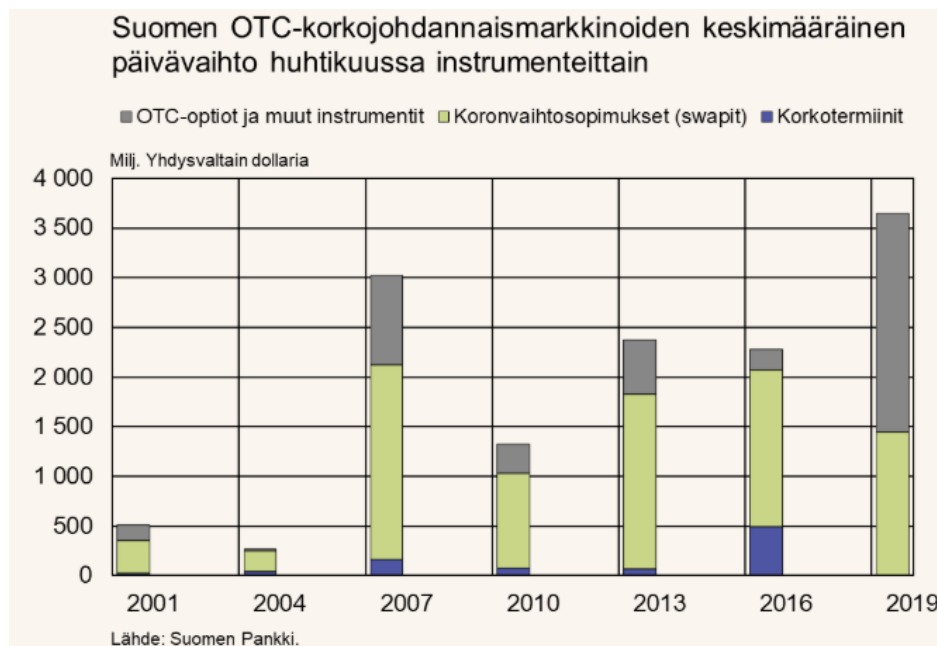
2.4.2 Esimerkki 2. Valuuttaoptio

Valuuttaoptiossa ostajalla on oikeus, muttei pakkoa, ostaa tiettyä valuuttaa tietty määrä ennalta sovittuun hintaan. Optiosta ostaja joutuu maksamaan preemion. Valitaan esimerkiksi yritys A, joka on päättänyt ostaa oikeuden ostaa 1 000 000 Ruotsin kruunua vuoden kuluttua kurssiin 9,75. Option toteutuskurssi on 9,6 ja optiosta yritys on maksanut 900 eu-

ron preemion. Toteutushetkellä 1 000 000 Ruotsin kruunua vastaa 104 166,67 euroa. Option tuottoon vaikuttaa Ruotsin kruunun kurssimuutokset optiosopimuksen aikana. Option arvo alkaa nousta, mikäli kurssi laskee alle toteutuskurssin 9,6. Tällöin yrityksen hyödyntäessä optio-oikeuden se pystyy hankkimaan enemmän euroja pienemmällä kruunumäärällä. Mikäli kurssi laskisi 9,4 SEK/EUR, kannattaisi optio hyödyntää, sillä yhtiö saisi vaihdettua 1 000 000 Ruotsin kruunua 106 382,98 euroksi. Mikäli kurssi kuitenkin nousisi ei yrityksen luonnollisesti kannattaisi toteuttaa optiota, vaan antaa sen raueta. Näin ollen tappio voi siis maksimissaan olla sopimuksen solmimishetkellä maksetun 900 euron preemion verran. (Tikka ym. 2014, 325–326.)

2.5 Korkojohdannaiset

Suomessa on tyypillisesti vaihdettu eniten OTC-korkojohdannaisinstrumenteista koronvaihtosopimuksia. Vuonna 2019 olivat kuitenkin OTC-optiot poikkeuksellisesti vaihdettavia, kuten käy ilmi kuvasta 4. Globaalilla tasolla koronvaihtosopimuksen olivat kuitenkin edelleen suosituimpia. Kaiken kaikkiaan OTC-korkojohdannaisen keskimääräinen päivävaihto oli huhtikuussa vuonna 2019 noin 3,6 miljardia Yhdysvaltain dollaria. (Suomen Pankki 2019.)

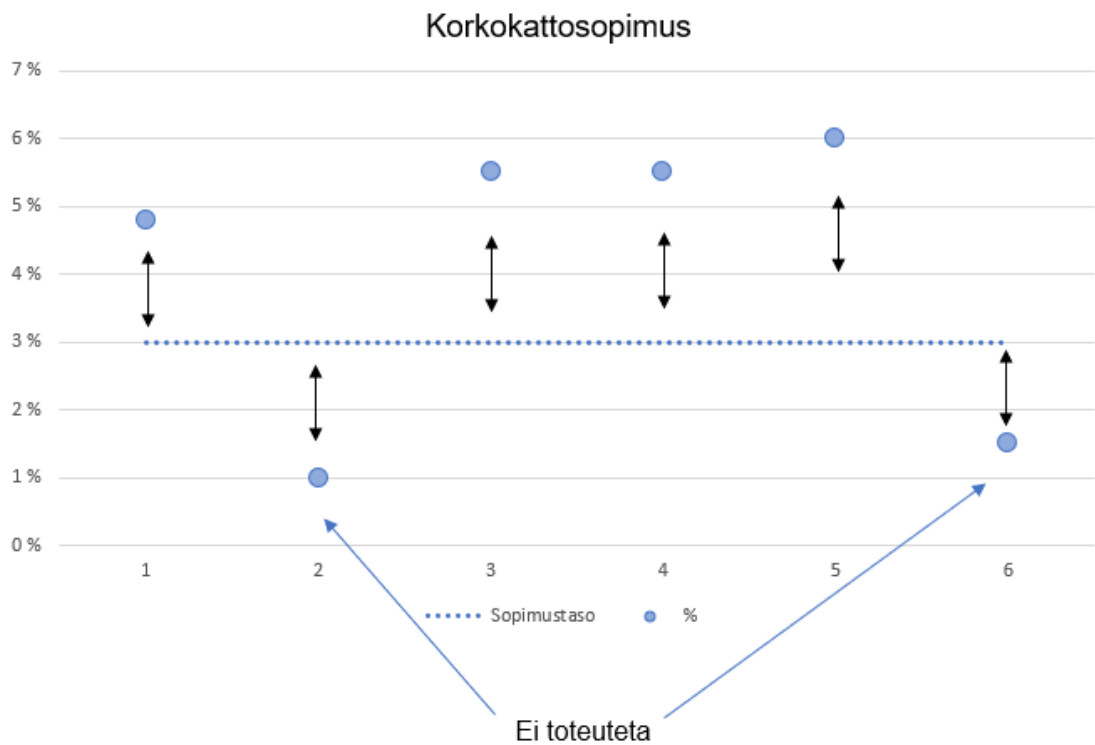
Kuva 4. Kuvaus Suomen OTC-korkojohdannaismarkkinoista vuosilta 2001–2019 (Suomen Pankki 2019)

2.5.1 Esimerkki 1. Korko-optiot

Erilaisia korko-optioita löytyy markkinoilta laajasti. Tuotteita on niin OTC-tuotteina kuin myös noteerattuina futuureina. Futuureista esimerkkinä kolmen kuukauden euribor-futuu-

rit, joita on saatavilta osake- ja korkojohdannaispörssi Eurexista. Korko-optio voi olla yhdellä kerralla erääntyvä eli yhteen ajanjaksoon kohdistuva optio tai myös useampaan peräkkäiseen ajanjaksoon kohdistuva optio. Korko-optioita koskevat samat peruseriaatteen kuin muitakin optioita, joita käsiteltiin luvussa 2.4. Optio-oikeuden ostaja maksaa optio-oikeudestaan preemion ja option ehdoissa sovitaan kohde-etuudesta, juoksuajasta sekä toteutushinnasta. (Tikka ym. 2014, 341.) Tikan ym. (2014, 342) mukaan korkokattosopimus eli cap-sopimus lienee yleisimmin käytetty korko-optio.

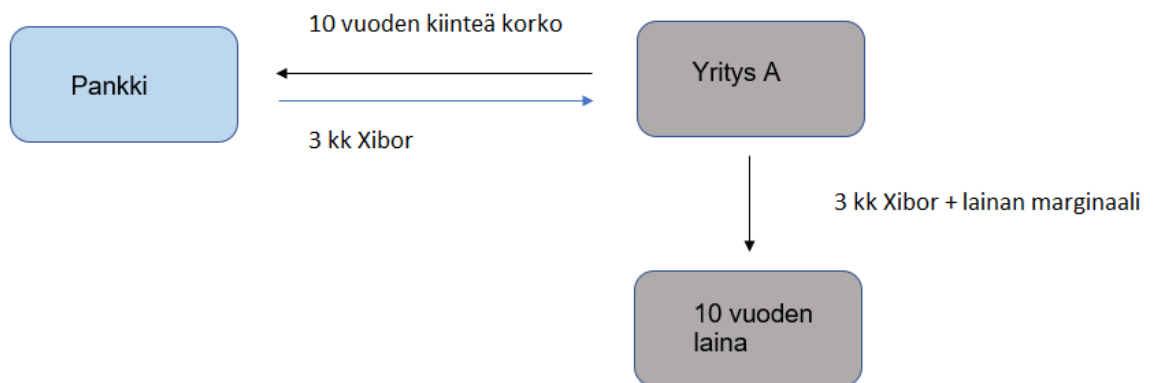
Korkokattosopimuksessa sopimuksen ostaja ja myyjä sopivat keskenään koron kiinnittämisestä tietylle ennalta määritetylle tasolle sopimuksen juoksuajan ajaksi. Jos kyseessä on pidempi ajanjakso, ja useamman option sarja, voi ostaja päättää jokaisen ajanjakson osalta option toteuttamisesta. Kuvassa 5 esitetyssä esimerkissä option haltija toteuttaa option ajanjaksoina 1, 3, 4 ja 5. Silloin myyjä joutuu maksamaan sopimustason ja toteutuneen korkotason erotuksen ostajalle. Ajanjaksoina 2 ja 6 korko on sopimustason alapuolella, jolloin optio raukeaa. (Tikka ym. 2014, 342.)

Kuva 5. Esimerkki korkokattosopimuksesta (mukaillen Tikka ym. 2014, 342)

2.5.2 Esimerkki 2. Koronvaihtosopimukset

Koronvaihtosopimuksen (korkoswap) kaksi osapuolta, joista toinen on yleensä luottolaitos, sopivat vaihtavansa korkovirtoja keskenään perustuen tiettyyn nimelliseen pääomaan tietyn ajanjakson aikana. Koronvaihtosopimuksessa maksetaan vain korkoja silloin kun kyseessä on yhteen valuuttaan perustuva transaktio. Toinen osapuolista maksaa pääomalle kiinteää korkoa ja toinen vaihtuvaa, esimerkiksi kolmen kuukauden xiboriin sidottua korkoa. Tätä on kuvattu alla kuvassa 6. Vaihtuvan koron kohdalla ensimmäisen jakson korko määräytyy senhetkisen markkinakoron mukaisesti, mutta myöhemmissä korkojaksoissa korot määräytyvät sovellettavan viitekoron mukaisesti jokaisen korkokauden alussa. Molempien osapuolten osalta koronmaksupäivät ovat samat. Kassavirtojen näkökulmasta raha liikkuu nettosuorituksena vain toiselle osapuolelle riippuen korkojen kehityksestä. (Tikka ym. 2014, 337–338.) Esimerkiksi jos pankin maksama vaihtuvakorkoinen korkoerä on suurempi kuin yrityksen maksama kiinteäkorkoinen korkoerä, tulee pankin maksaa näiden erotus yritys A:lle (Danske Bank 2019).

Kuva 6. Koronvaihtosopimus (mukaiillen Danske Bank 2019)

2.6 Suojauslaskenta

Johdannaisten kirjanpidollista käsittelyä pohdittaessa tulee kysymykseen johdannaisen käyttötarkoitus, sillä se ratkaisee myös johdannaisen kirjaamiskäytännön. Mikäli johdannainen on suojaavassa käytössä ja siinä sovelletaan suojauslaskentaa, tulee sen käyttötarkoitus myös dokumentoida. Kaikissa muissa tapauksissa johdannaista käsitellään spekulatiivisena instrumenttina. Suojaavalla johdannaisella yritys pyrkii suojaamaan tiettyä tase-erää, positiota tai rahavirran arvonmuutoksia erilaisilta markkinoista johtuvilta riskeiltä. Tällainen suojaava johdannainen voi olla esimerkiksi aiemmin mainittu koronvaihtosopimus. (Tikka ym. 2014, 377.)

Suojauslaskennan tarkoituksena on siis kohdistaa johdannaisinstrumentti kumoamaan suojattavan kohteen käyvän arvon tai rahavirran muutosta joko osin tai kokonaan tai suojauskohteen ja johdannaisinstrumentin tulosvaikutukset kohdistetaan samalle ajanjaksolle tuloslaskelmaan. Tarkoituksena on siis ottaa symmetrisesti huomioon johdannaisinstrumentin ja suojauskohteen kumoavat vaikutukset. (Halonen ym. 2017, 309.) Suojauslaskenta on kirjanpitoon liittyvä käsite, johon löytyy säännökset IFRS-standardeista. Siinä missä IFRS noudattaa pelkkää käyvän arvon periaatetta rahoitusvälineitä arvostettaessa, mahdollistaa FAS sekä käyvän arvon että hankintamenoarvostamisen, kuten kirjanpitolain 5 luvun 2 ja 2a pykälässä mainitaan. (Tikka ym. 2014, 377.)

Suomen kirjanpitolaissa ei ole määritelty tarkemmin suojauslaskentamenettelyä. Valuuttakurssiriskiltä suojautumiseen on viitattu ainoastaan KPL 5:3 §:ssä, jossa on säädetty ulkomaanrahan määräisten saamisten ja velkojen kurssaamisesta tilinpäätöspäivän kurssiin, poikkeuksena ne tilanteet, jossa ulkomaanrahan määräiset saamiset, velat tai muut sitoumukset ovat sopimuksilla tai muutoin sidottu tiettyyn kurssiin, jolloin ne saadaan muuttaa Suomen rahaksi sitä noudattaen. (Tikka ym. 2014, 382.)

Kirjanpitolautakunta (KILA) on antanut lausunnon 1963/2016 johdannaisinstrumenttien käsittelystä. Lausuntoa on sovellettu jo 2016 laadittavasta tilinpäätöksestä lähtien. Lausunnon keskeisenä sisältönä on, että suojaukseen pyrkivän yrityksen tulee käsitellä johdannaisia täysin IFRS-säännösten mukaisesti pitäen sisällään niin suojausdokumentaation kuin myös kirjanpidollisen käsittelyn. Säännöstä tulee noudattaa myös riippumatta siitä, soveltaako yritys KPL 5:2 §:n mukaista arvostusta hankintamenoarvostamiseksi vai KPL 5:2a §:n mukaista arvostamista käypään arvoon. Mikäli yritys ei sovelta suojauslaskentaa, tulee sen tehdä johdannaisen arvon ollessa negatiivinen pakollinen varaus tulosvaikutteisesti KPL 5:14 §:n mukaan. (Suomen Tilintarkastajat ry 2016.)

2.6.1 Suojauskohteen määrittely

Jotta suojauslaskentaa voidaan soveltaa, on ensin tiedettävä, minkälaisia kohde-etuksia on mahdollista suojata. Tikkan ym. (2014, 384) mukaan suojauskohteena voi olla jokin seuraavista:

- taseeseen merkitty omaisuuserä tai velka
- kiinteäehtoinen sitoumus (sitova sopimus)
- erittäin todennäköinen ennakoitu liiketoimi
- ulkomaiseen yksikköön tehty nettosijoitus

Taseeseen merkityllä omaisuuserällä tai velalla tarkoitetaan normaalisti rahoitusvaroihin kirjattua erää, kuten myyntisaamisia, lainasaamisia, rahoituslaitoslainaa tai ostovelkaa. Kiinteäehtoinen sitoumus tarkoittaa taseen ulkopuolista, sitovaa osto- tai myyntisopimusta

sekä sitoumusta tietyn ehdoin ottaa tai antaa lainaa. Erittäin todennäköisellä liiketoimella tarkoitetaan liiketointa, joka on todennäköinen, mutta johon ei olla vielä sitouduttu. Tällainen voi olla esimerkiksi budjetoitu osto tai tuleva sijoitus rahoitusinstrumenttiin. Ulkomaiseen yksikköön tehty nettosijoitus on konserniin kuuluvalla tytä- tai osakkuusyhtiölle, yhteisyritykselle tai sivuliikkeelle muussa kuin konsernin toimintavälittämällä tehty sijoitus, jota pyritään suojautumaan valuuttakurssiriskiltä. (Tikka ym. 2014, 384–385.)

2.6.2 Suojauslaskennan dokumentointi ja tehokkuuden mittaaminen

Suojauslaskentaa sovellettaessa yrityksen täytyy asianmukaisesti määritellä ja dokumentoida suojaussuhde, riskienhallinnan tavoitteet sekä suojausstrategia. Suomen Tilintarkastajat ry on laatinut suojausdokumentaatioesimerkin, joka on tämän opinnäytetyön liitteenä 1. Halosen ym. (2017, 310) mukaan dokumentaation tulee sisältää muun muassa seuraavat asiat:

- yksilöidyt tiedot suojausinstrumentista sekä suojattavasta erästä tai liiketapahtumasta
- suojaussuhteen määrittely ja se koostuu pelkästään hyväksyttävistä suojausinstrumenteista ja hyväksyttävistä suojauskohteista
- suojattavan riskin luonne ja
- suojauksen tehokkuuden arviointi- ja mittaustapa

Muina edellytyksinä vaaditaan myös, että yksilöity riski vaikuttaa tuloslaskelmaan ja siltä on voitava suojautua. Myös suojauduttaessa ennakoitulta liiketoimelta, tulee liiketoimen olla erittäin todennäköinen ja altistaa yritys tilinpäätöksen osoittaman voiton tai tappion muutokselle. Suojaussuhteen on myös odotetusti oltava erittäin tehokas ja suojauksen tehokkuuden on oltava luotettavasti arvioitavissa sekä suojausta on arvioitava jatkuvasti tai ainakin raportointihetkellä. Suojauslaskennalla tarkoitetaan johdannaisinstrumentin kykyä suojata yritystä riskin toteutumiselta eli suojauskohteen käyvän arvon muutoksilta tai liiketoimesta johtuvien rahavirtojen muutoksilta. Käytännössä tämä tarkoittaa siis johdannaisinstrumentin kykyä kumota suojauskohteen käyvän arvon tai rahavirtojen muutokset. (Halonen ym. 2017, 310, 323.)

IFRS 9-standardissa tehokkuutta mitataan alla olevilla kolmella seikalla:

- suojattavan kohteen ja suojaavan instrumentin välillä on taloudellinen suhde
- luottoriskin vaikutus ei dominoi taloudellisesta suhteesta aiheutuvia arvonmuutoksia sekä
- suojaussuhde on tarkoituksen mukainen suojattavan kohteen ja suojaavan instrumentin välillä

Taloudellisella suhteella tarkoitetaan sitä, että johdannaisinstrumentin ja suojauskohteen arvot liikkuvat yleensä eri suuntiin johtuen samasta riskistä, jolta suojaudutaan. Yhtiöllä voi esimerkiksi olla kymmenen miljoonan euron velka, jonka laina-aika on viisi vuotta. Lainasta yhtiö maksaa kuuden kuukauden euribor-korkoa puolen vuoden välein. Korkoriskiltä

suojautuakseen yhtiö voi ottaa koronvaihtosopimuksen viideksi vuodeksi. Näin ollen yhtiö vastaanottaa vaihtuvaa kuuden kuukauden Euribor-korkoa ja maksaa puolivuositain kiinteää korkoa. Näin ollen Euribor-koron noustessa koronmaksut lisääntyvät ja koronvaihtosopimuksen myötä yhtiön maksamat nettokorkovirrat vähenevät. (Halonen ym. 2017, 324.)

Luottoriskillä tarkoitetaan vastapuoleen kohdistuvaa vastapuoliriskiä. Vastapuoliriski on tappioriski johtuen siitä, että liiketoimen vastapuoli ei kykene suoriutumaan takaisinmaksuvelvoitteistaan. Nämä ovat tyypillisiä vakioimattomissa OTC-johdannaissopimuksissa. Tällaisiin sopimukseen liittyvää vastapuoliriskiä voidaan pienentää vastapuolelle asetetuilla vaatimuksilla. (SEB s.a.) Mikäli vastapuoleen liittyvän luottoriskin muutos on suurempi kuin kohde-etuuden hinnan muutoksen vaikutus johdannaisen käypään arvoon, ei tehokkuusvaatimus siltä osin täyty. Luottoriskin voidaan tällöin katsoa ”pilaavan” tehokkaan suojauksen, koska yrityksellä on riski siitä, että se ei saa vastapuolelta takaisinmaksua. (Halonen ym. 2017, 325.)

Kolmantena tehokkuusvaatimuksena on suojausaste. Sillä tarkoitetaan suojattavan kohteen ja suojaavan instrumentin määrää suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi jos yrityksellä on 10 miljoonan dollarin valuuttariski ja se päättää suojata siitä 70 prosenttia, tulisi suojaavan instrumentin määrä olla silloin seitsemän miljoonaa dollaria. Jos suojaavaan instrumentin määrä olisi kahdeksan miljoonaa dollaria, ei suojaussuhde olisi tehokas ja yrityksen tulisi tasapainottaa suojaussuhdetta uudestaan. (Halonen ym. 2017, 325–326.) Suojausasteen ollessa 100 prosenttia, ei suojauksesta synny tulosvaikutusta. Mikäli suojausaste on kuitenkin alle 100 prosenttia, syntyy niin sanotusta tehottomasta osasta yritykselle tulosvaikutus. (Tilisanomat 2011.)

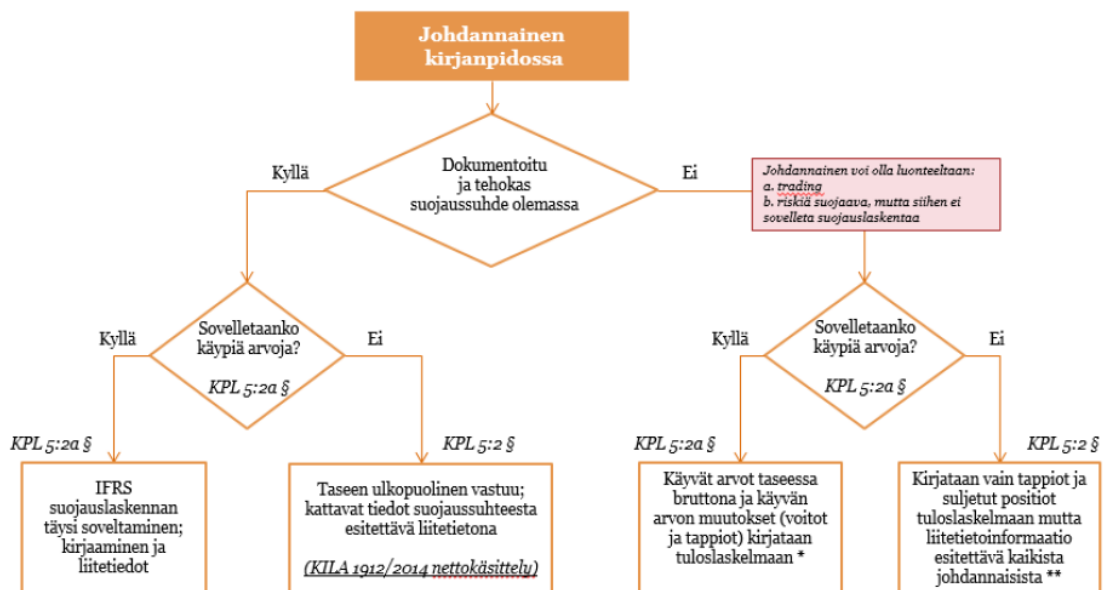
2.7 Johdannaisten verotuskäytäntöä

Johdannaisinstrumenteista on tehty ensimmäisiä verotuksellisia kannanottoja 1980-luvun loppupuolella. Tällöin keskusverolautakunta (KVL) sekä korkein hallinto-oikeus (KHO) antoivat lausuntoja optioiden ja termiinien tuloverotuksellisesta käsittelystä. Elinkeinoverolakiin (EVL) tuli johdannaisia koskevia säännöksiä vuonna 2002, koskien optiopreemion verokäsittelyä ja seuraavan kerran vuonna 2008, jolloin hallituksen esityksessä 176/2008 otettiin lakiin säännöksiä koskien rahoitusvälineiden arvonnousujen ja -laskujen verotusta. Tämä piti sisällään myös johdannaiset. Lakiin tehtiin myös samoihin aikoihin muutos, joka mahdollisti tietyissä suojaustilanteissa johdannaisen arvonmuutoksen käsittelyn verotuksessa tulosvaikutteisesti (Tikka ym. 2014, 456.) Johdannaisinstrumenteista säädetään Verohallinnon ohjeessa Johdannaisinstrumenttien verotus elinkeinoverolain 27 d §:n ja 27 e §:n mukaan. Ohjeessa on käyty läpi johdannaisinstrumenttien peruskäsitteitä sekä niiden

soveltamista elinkeinoverolain mukaan. Johdannaisten verotukselliseen käsittelyyn vaikuttaa niiden käyttötarkoitus ja se, verotetaanko niitä EVL:n vai tuloverolain (TVL) mukaan. Samoin niiden käsittelyyn vaikuttaa myös se, onko kyseessä sijoituspalveluyhtiö, luotto- tai vakuutuslaitos vaiko tavallinen osakeyhtiö vai arvopaperikauppaa harjoittava yhtiö. (Tuokko s.a.)

3 Johdannainen kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa

Kuten luvussa 2.3 kävi ilmi, johdannaisen kirjanpidollista käsittelyä pohdittaessa tulee aina miettiä tarkoin johdannaisen käyttötarkoitusta. Johdannaisen ollessa suojaavassa käytössä tulee johdannaista käsitellä kirjanpidossa IFRS-säännösten mukaisesti. Käytännössä johdannainen voidaan jättää kirjaamatta ja esittää tilinpäätöksessä liitetietona vain siinä tilanteessa, kun yritys soveltaa KPL 5.2 §:n mukaista rahoitusvälineiden arvostamista hankintamenoon ja johdannaisen suojaussuhde on tehokas ja dokumentoitu. Muissa tilanteissa johdannainen tulee tavalla tai toisella käsiteltäväksi myös kirjanpidossa. Alla kuvassa 7 on kuvattu yksinkertaistetusti johdannaisen käsittelyä kirjanpidossa.

* Kirjanpitolain uudistus 2016: TÄYDET IFRS LIITETIEDOT mikäli instrumentti arvostetaan käypään arvoon

** Voitot kirjataan tuotoiksi vasta, kun ne ovat realisoituneet

Kuva 7. Kaavio johdannaisen käsittelystä kirjanpidossa (Suomen Tilintarkastajat ry 2017, 18.)

3.1 Suojaavan johdannaisen arvostaminen hankintamenoon

Mikäli yritys noudattaa rahoitusvälineiden arvostamisessa KPL 5.2 §:n mukaista arvostamista hankintamenoon, on johdannainen mahdollista esittää pelkkänä taseen ulkopuolisenä eränä. Näin ollen johdannaisten arvonmuutokset eivät tule kirjanpitoon kirjattaviksi. Tämä edellyttää sitä, että johdannainen on suojaava ja suojaussuhde on tehokas ja dokumentoitu. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017, 3.) KILA on päätöksessään 1963/2016 antanut oman suosituksena koronvaihtosopimuksia koskevista tilinpäätöksen liitetiedoista. Tilinpäätöksen on annettava lukijalle oikea ja riittävä kuva kirjanpitolain 3:2.1 §:n mukaisesti.

Etenkin niissä tilanteissa, kun liitetiedon antaminen olisi raportoijan kannalta epäsuotuisaa, korostuu tämä entisestään. KILA:n päätöksen (KILA 1963/2016) pohjalta liitetiedoissa tulisi antaa tiedot koronvaihtosopimusten keskeisistä ehdoista ja liitetiedoissa tulisi kuvata myös tiedot korkoherkkyydestä eli siitä, miten markkinoiden korkomuutokset vaikuttavat sopimusten markkina-arvoihin. Liitetiedoissa tulisi myös esittää mille ajanjaksolle koronvaihtosopimus on tehty. Johdannaisesta tulee antaa myös kirjanpitolain mukainen liitetietotosite (Suomen Tilintarkastajat ry 2017). Tikan ym. mukaan johdannaisia koskevat samat liitetietovaatimukset kuin muitakin rahoitusinstrumentteja. Näin ollen esimerkiksi johdannaissopimuksia koskevista vakuuksista ja vastuusitoumuksista tulisi antaa tieto liitetiedoissa. Näitä voivat olla esimerkiksi marginaalitalletukset tai muut pantatut varat. (Tikka ym. 2014, 454–455.) Myös Halonen ym. korostavat, että suomalaisessa sääntelyssä rahoitusinstrumenttien liitetiedot ovat olleet perinteisesti suppeat. Halonen ym. arvioivat IFRS-standardien noudattamisen lisääntyvän tulevaisuudessa myös suomalaisessa käytännössä etenkin suojauslaskennan osalta. (Halonen ym. 2017, 372.)

Suomen Tilintarkastajat ry on koonnut liitetietoesimerkin tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista.

Suojattava kohde: Laina, 5 miljoonaa euroa, 1.1.2017-31.12.2021, korko 6 kk:n euribor.

Suojaava johdannainen: Koronvaihtosopimus nimellismäärältään 5 miljoonaa euroa, 1.1.2017-31.12.2021; yhtiö saa 6 kk:n euribor-korkoa ja maksaa kiinteää korkoa; sopimuksen käypä arvo tilinpäätöshetkellä -1025 euroa.

Suojaustyyppi: rahavirran suojaus

Koronvaihtosopimuksen kassavirrat kirjataan tulosvaikutteisesti samoilla periodeilla kuin suojatun lainan korkovirrat tilinpäätöshetkestä 31.12.2021 saakka. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017.)

Verotuksen näkökulmasta taseen ulkopuolisena vastuuna esitettynä liitetietona annettu johdannaisinstrumentti ei vaikuta yrityksen verotukseen.

3.2 Suojaavan johdannaisen arvostaminen käypään arvoon

Silloin kun yritys soveltaa KPL:n 5.2a §:n mukaisia käypiä arvoja rahoitusvälineiden arvostamisessa, noudatetaan kirjausten ja liitetietojen osalta täysin IFRS-standardeja. IFRS:n vaatimat liitetiedot on esitetty liitteessä 2. Suojattavan kohteen ja johdannaisinstrumentin käypien arvojen muutokset kirjataan silloin netottaen tuloslaskelmaan. (Tikka ym. 2014, 424.) Yleisesti on tulkittu, että myyntien tai ostojen suojaamiseksi hankittujen johdannaisten voitot ja tappiot voidaan myös kirjata myyntituottoihin ja ostoihin. Samalla periaatteella sijoituksia ja velkoja suojaamaan tarkoitettuja johdannaisia kirjataan rahoitustuottoihin tai -kuluihin. Näin niistä mahdollisesti syntyneet tappiot kumoutuvat tuloslaskelmassa. Tikan

ym. mukaan (2014, 436) johdannaisten voitot ja tappiot on kuitenkin mahdollista esittää myös rahoitustuottojen ja -kulujen ryhmässä, koska esittämispaikesta ei ole tarkemmin säädelty. On tärkeää huomioida, että suojauslaskennan tehoton osuus tulee kuitenkin aina esittää rahoitustuottojen ja -kulujen sarjassa. Johdannaisten kirjaamisessa käytäntönä on ollut esittää esimerkiksi korkojohdannaisen tulokset korkotuotoissa ja -kuluissa ja esimerkiksi valuuttajohdannaiset valuuttakurssieroissa. Joissakin tilanteissa johdannaisten kirjaaminen samaan paikkaan suojauskohteen kanssa antaa yrityksen liiketoiminnasta tilinpäätöksen lukijalle paremman kuvan, kuin jos johdannaisen tulos kirjattaisiin rahoituseriin. Kirjauksissa tulee joka tapauksessa olla johdonmukainen. (Tikka ym. 2014, 436.)

Suojausinstrumentti tulee arvostaa käypään arvoon siten, että kirjaukset tehdään tuloslaskelmaan sekä johdannaissaamiseksi tai -velaksi siirtosaamisten tai -velkojen sarjaan. Suojattavan riskin osalta suojauskohte arvestetaan käypään arvoon. Voitto tai tappio kirjataan tulosvaikutteisesti tuloslaskelmaan ja vastakirjaus viedään suojauskohteen tasearvoon. (Tikka ym. 2014, 424–425.) Otetaan esimerkiksi yritys, joka on nostanut 1.5.x1 100 000 euron lainan. Laina tullaan maksamaan kerralla pois 5 vuoden kuluttua ja sen vuosittainen korko on kiinteä 4 %. Yritys solmii 1.5.x1 myös kahden vuoden juoksuajalla olevan suojaavan korkojohdannaissopimuksen. Sopimuksen solmimisajankohtana johdannaisen käypä arvo on nolla. Vuoden lopussa 31.12.x1 johdannaisen käypä arvo on + 3 000 euroa ja näin ollen sen arvomuutos ajalta 1.5.–31.12.x1 on 3 000 euroa voittoa. Kirjanpidon viennit ovat seuraavanlaiset:

- Kirjataan lainan nosto 1.5.x1 per Pankki an Muut rahoitusvelat 100 000. Johdannaisesta ei tehdä kirjauksia.
- Johdannaisen käyvän arvon muutos 31.12.x1 kirjataan per Johdannaissaamiset (siirtosaamiset) an Rahoituskulut 3 000.
- Velan osalta kirjataan käyvän arvon muutos per Rahoituskulut an Muut rahoitusvelat 3 000. (Tikka ym. 2014, 426.)

Tilinpäätöksen liitetietojen osalta noudatetaan täysimääräisesti IFRS-standardien mukaisia liitetietoja. Suomen tilintarkastajat ry on laatinut liitetietoesimerkin tällaisesta käypään arvoon arvostettavasta johdannaisesta. Yrityksen soveltaessa suojauslaskentaa ja arvoaessaan rahoitusinstrumentit KPL 5:2a:n mukaisesti käypään arvoon, kirjataan sekä suojauskohteen että suojausinstrumentin muutokset edellä mainitun mukaisesti käypään arvoon. Verotuksen näkökulmasta, mikäli suojaussuhde on tehokas, ei tulosvaikutusta ole eikä se näin ollen vaikuta verotukseen. Mikäli suojaukseen liittyy tehotonta osuutta, joka jää tulosvaikutteisesti kirjanpitoon, käsitellään tuotto verovapaana tuottona ja kulu vähennyskelvottomana kuluna. (Tikka ym. 2014, 482–483.)

3.3 Ei-suojaavan johdannaisen arvostaminen hankintamenoon

Kappaleessa 2.2 käytiin läpi johdannaisten eri käyttötarkoituksia. Kuten todettiin, johdannaiset eivät aina ole suojaavaan käyttöön otettu, vaan ne voivat olla myös spekulatiivisia, sijoitusmielessä hankittuja johdannaisia. Joissain tilanteissa johdannainen voi olla riskiä suojaava, mutta siinä ei sovelleta suojauslaskentaa. Sellaiset johdannaiset, joissa ei sovelleta suojauslaskentaa ja joissa sovelletaan kirjanpitolain 5:2 §:n mukaista rahoitusvälineiden arvostamista hankintamenoon tai sitä alempaan markkina-arvoon, käsitellään käytännössä samalla tapaa kuin muutkin rahoitusinstrumentit. Tällöin johdannainen tulee siis varovaisuusperiaatteen mukaisesti arvostaa hankintamenoon tai sitä alempaan markkina-arvoon. Mahdollinen arvostustappio kirjataan kirjanpitoon tulosaikutteisesti. (Tikka ym. 2014, 378.) Jos kyseessä on vielä realisoitumaton arvonalentuminen, kirjataan se pakolliseksi varaukseksi KPL 5:14 §:n mukaisesti (Suomen Tilintarkastajat ry 2017, 3). Mahdolliset voitot kirjataan vasta niiden realisoituessa (Suomen Tilintarkastajat ry 2017, 18). Tikan ym. (2014, 380) mukaan johdannaisen tulos katsotaan realisoituneeksi silloin kun positio suljetaan, riippumatta siitä liikkuvatko rahat vasta tulevana ajankohtana.

Tilinpäätöksen liitetietojen osalta ei-suojaavan johdannaisen kanssa toimitaan samoin kuin suojaavien johdannaisten kanssa. Tilinpäätöksessä tulee siis antaa liitetietoinformaatio kaikista johdannaisista. Kyseeseen ei kuitenkaan tule täysi IFRS-säädösten soveltaminen, vaan kappaleen 3.1 esimerkin mukaiset liitetiedot riittävät. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017, 18.) Termiinisopimusten osalta mahdollista arvonnousua ei kirjata. Sen sijaan sopimuksesta syntynyt mahdollinen arvonalentuminen tulee kirjata kirjanpidossa kuluksi. Verotus ja kirjanpito eivät tässä kohtaa menee yhdenmukaisesti, vaan arvonalentuminen käsitellään verotuksessa vähennyskeltottomana kuluna, koska sitä ei verotuksessa katsota verovuonna realisoituneeksi. (Tikka ym. 2014, 460.) Optiosopimusten osalta sopimuksista maksetut preemiot ovat EVL 27.d §:n mukaisesti sen verovuoden kulua, jona sopimus on toteutettu, suljettu tai se on rauennut. Kirjanpidossa maksetut preemiot katsotaan osaksi hankitun kohde-etuuden hankintamenoa. Myös optioiden kohdalla mahdolliset arvonalentumiset tulee kirjata, mutta sitä ei voida verotuksessa vähentää. (Tikka ym. 2014, 475.) Koronvaihtosopimuksissa sopimukseen perustuvia suorituksia ei käsitellä korkona, sillä osapuolten välistä suhdetta ei katsota velkasuhteeksi (Tikka ym. 2014, 466). Koronvaihtosopimukseen perustuvat suoritukset määräytyvät ajan kulumisen mukaan, joten Tikan ym. (2014, 466) mukaan näissä voitaneen soveltaa EVL 23 § :ää, jonka mukaan sellaiset menot, jotka määräytyvät ajan kulumisen perusteella, katsotaan sen verovuoden kuluksi jolta se suoritetaan.

3.4 Ei-suojaavan johdannaisen arvostaminen käypään arvoon

Kun sovelletaan rahoitusvälineiden osalta KPL 5:2a §:ää, eikä johdannaiseen ole sovellettu suojauslaskentaa, tulee johdannaisen käypien arvojen muutokset, eli voitot ja tappiot, kirjata tuloslaskelmaan pääasiassa rahoitustuottoihin tai -kuluihin. Nettomääräisinä voidaan esittää kurssivoitot ja -tappiot sekä kaupankäyntimielessä hankittujen johdannaisten voitot ja tappiot, siis samankaltaisista liiketoimista johtuvat voitot ja tappiot. Nämä tulee kuitenkin esittää erillään bruttomääräisinä, mikäli ne ovat olennaisia. Toisaalta, jos niiden esittäminen netotettuna antaa tilinpäätöksen lukijalle paremman kuvan, voidaan tästä poiketa. Taseen osalta omaisuuserien tai velkojen netottaminen ei ole sallittua paitsi poikkeustapauksissa. Tällainen voi olla tilanne, jossa yhtiölle tosiasiallisesti aiheutuu vain yksi rahavirta. Näin voi olla esimerkiksi silloin, jos yhtiöllä on laillinen lupa netottaa saatavat ja velat keskenään. Johdannaisten kohdalla voi syntyä tilanteita, joissa johdannaistalouden kanssa on oikeudellisesti sovittu netottamisesta. Tällöin johdannaissaamiset ja -velat täytyy netottaa. (Tikka ym. 2014, 437–438.)

Silloin kun yritys käyttää kirjanpidossaan rahoitusinstrumenttien arvostamista käypään arvoon, tulee johdannaista antaa liitteen 2 mukaiset täydet IFRS-liitetiedot (Suomen Tilintarkastajat ry 2017, 18). Verotuksen osalta ei-suojaavia johdannaista pidetään kaupankäyntitarkoitukseen hankittuina (Tikka ym. 2014, 464). Näin ollen termiinien osalta mahdolliset arvonnousut kirjataan kirjanpitoon ja ne katsotaan veronalaiseksi tuloksi. Vastavasti arvonalentumiset kirjataan kirjanpitoon ja käsitellään verotuksessa vähennyskelpoisina kuluina. Arvonnousut ja -laskut ovat sen verovuoden tuloa tai menoaa, kun ne on kirjanpitoon kirjattu. (Tikka ym. 2014, 462.) Sama käsittely koskee myös optiosopimuksia (Tikka ym. 2014, 476).

4 Pohdinta

Opinnäytetyössä tarkasteltiin johdannaisia sekä niiden käsittelyä kirjanpidossa, tilinpäätöksessä ja verotuksessa, keskittyen tyypillisimpiin pk-yrityksissä käytettyihin johdannaisiin. Opinnäytetyössä kerätyt aineistot pohjautuvat akateemiseen kirjallisuuteen, lakiin sekä muihin alaa koskeviin verkkolähteisiin.

4.1 Johtopäätökset

Tutkimuksessa havaittiin, kuinka suuressa roolissa suojauslaskenta toimii pohdittaessa johdannaisten kirjanpidollista käsittelyä. Siinä lähdettiin liikkeelle pohtimalla johdannaisten dokumentointia ja suojaussuhdetta. Johdannaisten ollessa suojaavassa käytössä ja dokumentoinnin ollessa tehokas, riittää johdannaisesta pelkkä liitetieto, mikäli tilinpäätös laaditaan FAS:in mukaan ja rahoitusinstrumentit arvostetaan hankintamenoon tai sitä alempaan markkina-arvoon. Muutoin johdannainen tulee käsitellä täysin IFRS:n mukaisesti niin kirjaamisen kuin liitetietojen osalta.

Mikäli johdannainen ei ole suojaavassa käytössä, tai suojausta ei ole dokumentoitu riittäväällä tasolla, tulee johdannainen käsiteltäväksi kuten muutkin rahoitusinstrumentit, mikäli sovelletaan rahoitusinstrumenttien arvostamista hankintamenoon tai sitä alempaan markkina-arvoon. Näin ollen johdannaisesta tulee varovaisuuden periaatteen mukaisesti kirjattavaksi tappiot sekä suljetut positiot, jonka lisäksi yrityksen tulee antaa kaikista johdannaisista liitetieto. Mikäli sovelletaan rahoitusinstrumenttien kirjaamista käypään arvoon, tehdään kirjaukset kirjanpitoon bruttona ja liitetiedot on annettava IFRS:n mukaisesti.

Rahoitusinstrumenttien käsittely verotuksen näkökulmasta voi olla hyvinkin haastavaa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että pääasiassa rahoitusinstrumenttien mahdollisia realisoitumattomia tappioita ei voi verotuksessa vähentää. Vähennyskelpoisuus syntyy siis vasta silloin, kun tappiot ovat realisoituneet. Poikkeuksena on se tilanne, kun suojauslaskentaa ei sovelleta ja yhtiö soveltaa rahoitusinstrumenttien arvostamista käypään arvoon. Tällöin mahdolliset tuotot verotetaan verovapaina tuottoina ja tappiot vähennyskelpoisina tappioina.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen tulokset perustuvat ammattikirjallisuuteen ja verkkolähteisiin sekä alaan liittyvän yhdistyksen laatimaan oppaaseen. Lähteet ovat luotettavia, sillä ne perustuvat alan asiantuntijoiden laatimaan kirjallisuuteen sekä muutoin tunnettuihin ja luotettaviin lähteisiin. Aiheeseen liittyvää ammattikirjallisuutta ei ole kovin laajasti ja osittain kirjallisuus on

vanhentunutta Kirjanpitolautakunnan vuoden 2016 antaman lausunnon myötä, joka muutti johdannaisen kirjanpidollista käsittelyä. Tämän osalta päivitettyä tietoa on haettu muista lähteistä. Tutkimuksen tulokset ovat näkemykseni mukaan luotettavia ja tutkimus on helpposti toistettavissa.

4.3 Jatkotutkimusehdotukset ja oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyössä esiteltiin suojauslaskennan perustiedot pitäen sisällään suojauskohteen määrittelyn sekä suojauslaskennan dokumentoinnin ja tehokkuuden mittaamisen. Suojauslaskennasta voisi tehdä kattavamman tutkimuksen esimerkiksi sen dokumentoinnista. Lisäksi johdannaisia koskevat IFRS-liitetiedot ovat laajat ja kattavat ja ne jätettiin tässä opinnäytetyössä vaille tarkempaa käsittelyä. Myös nämä ovat erinomainen jatkotutkimuksen kohde.

Opinnäytetyön laatiminen oli hyvin haastavaa mutta myös opettavaista. Lähteitä oli varsin niukasti ja asioiden syvälinen ymmärtäminen vaati asioiden lukemista useaan kertaan. Minulla oli kirjanpitäjän työni pohjalta tyydyttävät lähtötiedot johdannaisista ja halusin saada paremman käsityksen siitä, miten voin lähteä tarkastelemaan johdannaisten käsittelyä kirjanpidossa. Olenkin tutkimuksen laatimisen yhteydessä onnistunut tavoitteessani laajentaa ymmärrystäni näistä rahoitusinstrumenteista. Työ rajattiin käsittelemään asiaa pk-yritysten näkökulmasta, sillä johdannaiset eivät ole ainoastaan suuryritysten hyödyntämiä instrumentteja. Lisäksi aihetta käsiteltiin valuutta- ja korkojohdannaisten näkökulmasta, sillä ne ovat tyypillisimmin käytettyjä johdannaisia. Erilaiset hyödykejohdannaiset rajasin työn ulkopuolelle, sillä ne koskevat käsitykseni mukaan yleensä lähinnä teollisuuden aloja siinä missä korko- ja valuuttajohdannaiset eivät niinkään koske mitään tiettyä alaa.

Johdannaismarkkinoiden suuruus ja merkittävyys yllätti minut. Johdannaisia on niin laaja kirjo, niin suojaustarkoitukseen kuin sijoittamiseenkin, ettei niitä kaikkia saa mahtumaan yhteen opinnäytetyöhön. Aihe on kokemukseni mukaan monelle erittäin haastava ja siinä missä asian ymmärtää teoriassa, voi tosielämän realiteetit ja käytännön haasteet aina yllättää. Uskon kuitenkin tämän opinnäytetyön myötä kehittäneeni omaa ammatillista osaamistani ja saaneeni työn myötä hyvät työkalut näihin haasteisiin vastaamiseen. Opinnäytetyö laadittiin alkuperäisen suunnitelman mukaisesti ja työ valmistui alkuperäisessä aikataulussa, vaikka työn kirjoittamisessa tuli yksittäisen kappaleiden osalta pieniä viivästyksiä. Työn runko oli hyvin suunniteltu ja se auttoi kirjoittamisessa paljon. Kaiken kaikkiaan olen tyytyväinen työn lopputulokseen.

Lähteet

Danske Bank 2019. Tietoja koronvaihtosopimuksista. Luettavissa: https://danske-bank.fi/PDF/MiFid/04tietoa_koronvaihtosopimuksista.pdf. Luettu: 10.4.2020.

Finanssiala 2019. Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat. Luettavissa: https://www.finanssiala.fi/materiaalit/SLM%202019_Tutkimusraportti.pdf. Luettu: 12.4.2020.

Gottesman, A. 2016. Derivatives Essentials – An introduction to Forwards, Futures, Options and Swaps. Wiley. Hoboken.

IFRS community 2020. IFRS 9 Financial Instruments: Derivatives and Embedded Derivatives: Definitions and Characteristics. Luettavissa: <https://ifrscommunity.com/knowledge-base/ifrs-9-derivatives-and-embedded-derivatives/>. Luettu: 10.4.2020.

Halonen, J., Jaatinen, I., Jalkanen-Steiner, J., Johansson, N., Lähdemäki, J., Mäkinen, K., Pyykönen, R., Rantanen, H., Sundvik, P., Suomela, M., Toivonen, P., Torkkel, T., Torniaisen, T., Tuomala, M., Uttula, S. 2017. IFRS – käytännön käsikirja. Edita Publishing. Helsinki.

Investopedia 2018. Over-the-Counter Derivative. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/ask/answers/052815/what-overthecounter-derivative.asp>. Luettu: 8.2.2020.

Investopedia 2019a. Weather derivatives. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/terms/w/weatherderivative.asp>. Luettu: 8.2.2020.

Investopedia 2020a. Derivative. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/terms/d/derivative.asp>. Luettu: 8.2.2020.

Investopedia 2020b. Arbitrage. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/terms/a/arbitrage.asp>. Luettu: 8.2.2020.

KILA 1963/2016. Luettavissa: <https://www.edilex.fi/kila/1963#a11>. Luettu: 11.4.2020.

Market Data Forecast 2019. Soybean derivatives market. Luettavissa: <https://www.marketdataforecast.com/market-reports/soybean-derivatives-market>. Luettu: 8.2.2020.

Nordnet s.a. Optiot ja johdannaiset. Luettavissa: <https://www.nordnet.fi/fi/markkina/optiot-ja-johdannaiset>. Luettu: 15.2.2020.

OP s.a. Korkoriskit ja niiden hallinta. Luettavissa: <https://www.op.fi/yritykset/riskienhallinta/taloudelliset-riskit/korkoriskit>. Luettu: 8.2.2020.

Salkunrakentaja 2019. Finanssikriisi 10 vuotta sitten: Investointipankin kaatuminen johti paniikkiin – ”Tsunami oli tulossa”. Luettavissa: <https://www.salkunrakentaja.fi/2018/09/investointipankki-finanssikriisi/>. Luettu: 10.4.2020.

SEB s.a. Sijoittamisen riskit ja verotus. Luettavissa: <https://seb.fi/yksityisasiakkaat/saastaja-sijoita/tietoa-rahastoista/sijoittamisen-riskit-ja-verotus>. Luettu: 22.2.2020.

Sijoitustieto s.a. Piensijoittajan johdannaiset tutuksi. Luettavissa: <https://www.sijoitustieto.fi/sijoitusartikkelit/piensijoittajan-johdannaiset-tutuksi>. Luettu: 15.2.2020.

Statista 2019a. Largest derivatives exchanges worldwide in 2018, by number of contracts traded. Luettavissa: <https://www.statista.com/statistics/272832/largest-international-futures-exchanges-by-number-of-contracts-traded/>. Luettu: 8.2.2020.

Statista 2019b. Number of derivatives traded globally in 2018, by category. Luettavissa: <https://www-statista-com.ezproxy.haaga-helia.fi/statistics/380324/global-futures-and-options-volume-by-category/>. Luettu: 8.2.2020.

Suomen Pankki 2019. BIS:n valuutta- ja OTC-johdannaismarkkinakysely 2019. Luettavissa: <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/arvopaperitilastot/>. Luettu: 12.4.2020.

Suomen Tilintarkastajat ry 2016. Kirjanpitolautakunta julkaissut lausunnon johdannaisten käsittelystä. Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/talouden-ammattilaisille/kirjanpitolautakunta-julkaissut-lausunnon-johdannaisten-kasittelysta>. Luettu: 16.2.2020.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017. Ohje suojauslaskennasta ja johdannaissopimusten käsittelystä liitetiedoissa. Luettavissa: https://www.suomentilintarkastajat.fi/content/download/25983/859433/version/1/file/ST-ohje_Suojauslaskennasta+ja+johdannaissopimusten+k%C3%A4sittelyst%C3%A4+liitetiedoissa.pdf. Luettu: 11.4.2020.

Tikka, M., Nykky, U., Virtanen, P., Heiniö, S. & Linnanvirta, R. 2014. Rahoitusinstrumentit – yrityksen kirjanpito, tilinpäätös ja verotus. Sanoma Pro. Helsinki

Tilastokeskus 2020. Asuntovelallisilla asuntokunnilla asuntovelkaa keskimäärin 100 030 euroa. Luettavissa: https://www.stat.fi/til/velk/2018/velk_2018_2020-03-20_tie_002_fi.html. Luettu: 12.4.2020.

Tilisanomat 2011. Johdannaiset ja suojaus – käsittely kirjanpidossa ja verotuksessa. Luettavissa: <https://tilisanomat.fi/kirjanpito-ja-verotus/johdannaiset-ja-suojaus-kasittely-kirjanpidossa-ja-verotuksessa>. Luettu: 22.2.2020.

Tilisanomat 2016. Kannattaako osakeperusteinen kannustinjärjestelmä pk-yrityksessä? Luettavissa: <https://tilisanomat.fi/talousohjaus/kannattaako-osakeperusteinen-kannustinjarjestelma-pk-yrityksessa>. Luettu: 10.4.2020.

Tuokko s.a. Johdannaisiin liittyvät sudenkuopat – jos et ymmärrä, älä sijoita. Luettavissa: <https://www.tuokko.fi/johdannaiset-ja-niihin-liittyvat-sudenkuopat/>. Luettu: 11.4.2020.

Liitteet

Liite 1. Suojaussuhteen dokumentaatioesimerkki

19 (22)

Suojaussuhteen dokumentaatioesimerkki (KILA 1963/2016:n mukaan)

Yhtiö & yksikkö: Yhtiö Oy Ab

Yhteyshenkilö: Matti Meikäläinen

1) Kuvaus riskienhallinnan tavoitteista ja strategiasta (tämä osio voi sisältää viittauksia esim. riskienhallintapolitiikkaan)

Suojauksen tavoitteena on suojautua lainakorkojen vaihtelusta aiheutuvalta riskiltä riskienhallintapolitiikan mukaisesti (suojattava määrä 60–80 % lainakannasta).

2) Suojauslaskentamalli

- Käyvän arvon suojaus
- Rahavirran suojaus
- Ulkomaiseen yksikköön tehdyn nettosijoituksen suojaus

3) Suojattavan riskin luonne

- Korkoriski
- Valuuttariski
- Hyödykehintariski
- Muu riski (tarkenna esim. osakkeen hintariski)

Korkovirtojen vaihtelulta on suojauduttu koko lainan ajalta.

4) Suojattavan erän määrittäminen (riskiposition kuvaus)

Suojattava erä on 1.1.2017–31.12.2021 voimassa olevan 5 miljoonan euron lainasopimuksen 6 kk:n euriboriin pohjautuvat korkovirrat, jotka maksetaan puolivuositain 30.6. ja 31.12. Suojauksen tarkoituksena on suojautua korkovirtojen vaihtelulta.

Onko suojattava erä ennakoitu liiketoimi?

- Kyllä, täytä myös kohta 5.
- Ei, siirry kohtaan 6

5) Ennakoitu liiketoimi

(Kohta tulee täyttää vain silloin, kun suojattava erä on ennakoitu liiketoimi)

Odotettu suojattava summa:

Liiketoimen luonne (esim. jos valuutta tai hyödyke, yksilöi mikä?):

Ennakoitu ajankohta, jolloin liiketoimi toteutuu (milloin sillä on tulosvaikutus?):

Odotetun liiketoimen rahallinen suuruus (sekä sopimuksen alussa että lopussa):

Perustelu sille, että ennakoitu liiketoimi on erittäin todennäköinen (esim. aikaisemmat liiketoimet):

6) Suojaavan instrumentin määrittäminen

Suojaava instrumentti on koronvaihtosopimus, nimellismäärä 5 miljoonaa euroa, voimassaoloaika 1.1.2017–31.12.2021. Yritys Oy Ab saa vaihtuvaa 6 kk:n korkoa ja maksaa kiinteää korkoa 2 %. Koronmäärityspäivät ja koron maksupäivät ovat 30.6. ja 31.12.

7) Tehokkuuden arviointi ja testaus

Suojaus on täysin tehokas, koska lainan ja suojaavan koronvaihtosopimuksen kriittiset tekijät ovat identtiset (pääoma, laina-aika, viitekorko, koronmääritys ja -maksupäivät).

8) Muut tiedot

Lisää tarvittaessa muita tietoja, jotka auttavat ymmärtämään ja täydentävät suojaussuhdetta, kuten esim. kuvio (tms.) niistä muuttujista/yksiköistä, jotka liittyvät suojattavaan liiketoimeen (transaktioon).

Liite 2. Liitetiedot johdannaisista IFRS:n mukaan

<p>KPL 5.2 a § (30.12.2015/1620) Rahoitusvälineen merkitseminen käypään arvoon sekä käyvän arvon rahasto</p> <p>"Edellä 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetystä poiketen johdannaissovimukset ja muut rahoitusvälineet voidaan merkitä käypään arvoon. Tällaisessa merkitsemisessä ja esittämisessä tilinpäätöksessä noudatetaan IAS-asetuksella hyväksytyjä kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja. "</p>	<p>Käytännössä tämä tarkoittaa, että näitä eriä sisältävät liitetietovaatimukset tulevat suoraan IFRS-standardeista. Rahoitusinstrumenttien osalta tämä tarkoittaa tällä hetkellä ainakin IAS 39/IFRS 9, IFRS 7 ja IFRS 13 mukaisten vaatimusten täyttämistä.</p>
---	---

KANSAINVÄLINEN TILINPÄÄTÖSSTANDARDI IFRS 7 RAHOITUSINSTRUMENTIT: TILINPÄÄTÖKSESSÄ ESITETTÄVÄT TIEDOT		Ohjeistusta
TAVOITE 1	Tämän IFRS-standardin tarkoituksena on vaatia yhteisöjä esittämään tilinpäätöksessään tietoja, joiden avulla käyttäjät pystyvät arvioimaan: (a) miten merkittävä vaikutus rahoitusinstrumenteilla on yhteisön taloudelliseen asemaan ja tulokseen; ja (b) minkä luonteisia ja miten laajoja ovat ne rahoitusinstrumenteista aiheutuvat riskit, joille yhteisö on alttiina kauden aikana ja raportointikauden päättymispäivänä, sekä sitä, miten yhteisö hallitsee kyseisiä riskejä.	Tämän tavoitteen mukainen liitetietoinformaatio tulee aina esittää.
RAHOITUSINSTRUMENTTIEN MERKITYS TALOUDELLISEN ASEMAN JA TULOKSEN KANNALTA 7	Yhteisön on esitettävä tietoa, jonka perusteella sen tilinpäätöksen käyttäjät pystyvät arvioimaan, miten merkittävä vaikutus rahoitusinstrumenteilla on yhteisön taloudelliseen asemaan ja tulokseen.	
Tase 8		
Rahoitusvarojen ja -velkojen ryhmät 8	Kunkin seuraavan IAS 39:ssä määritellyn ryhmän kirjanpitoarvo on esitettävä joko taseessa tai liitetiedoissa: (a) käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat siten, että erikseen esitetään (i) alun perin kirjanpitoon merkittäessä tällaisiksi nimenomaisesti luokitellut varat ja (ii) IAS 39:n mukaisesti kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviksi luokitellut varat; (b) eräpäivään asti pidettävät sijoitukset; (c) lainat ja muut saamiset; (d) myytävissä olevat rahoitusvarat; (e) käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvelat siten, että erikseen esitetään (i) alun perin kirjanpitoon merkittäessä tällaisiksi nimenomaisesti luokitellut velat ja (ii) IAS 39:n mukaisesti kaupankäyntitarkoituksessa	Liitetietoerittely ryhmittäin FAS tilinpäätöksen liitetiedoissa arvioidaan erikseen rahoitusinstrumenttien käytön ja laajuuden mukaan.
Tuotto-, kulu-, voitto- tai tappioerät 20	Yhteisön on esitettävä vaaditut tuotto-, kulu-, voitto- tai tappioerät joko laajassa tuloslaskelmassa tai liitetiedoissa (IFRS 7.20)	Nämä tiedot esitettävä aina. Eli johdannaisvaroista ja -veloista johtuvat voitot tai tappiot esitettävä erikseen.
Tilinpäätöksen laatimisperiaatteet 21	Yhteisö esittää IAS 1:n Tilinpäätöksen esittäminen (uudistettu 2007) kappaleen 117 mukaisesti tilinpäätöksen laatimisperiaatteet, jotka sisältävät tilinpäätöksen laatimisessa sovelletun arvostusperusteen (tai -perusteet) ja muut tilinpäätöksen laatimisperiaatteet, joilla on merkitystä tilinpäätöksen ymmärtämisen kannalta.	Nämä tiedot esitettävä aina.
Suojauslaskenta 22	Yhteisön on esitettävä tilinpäätöksessään seuraavat tiedot erikseen kunkin IAS 39:ssä kuvatun suojaustyyppin osalta (ts. käyvän arvon suojaukset, rahavirran suojaukset ja ulkomaiseen yksikköön tehdyn nettosijoituksen suojaukset): (a) kuvaus kustakin suojaustyyppistä; (b) kuvaus suojausinstrumenteiksi määritetyistä rahoitusinstrumenteista ja niiden raportointikauden päättymispäivän käyvät arvot; ja (c) niiden riskien luonne, joilta suojaudutaan.	Nämä tiedot esitettävä aina.

	Rahavirran suojausten osalta yhteisön on esitettävä tilinpäätöksessään: (a) kaudet, joiden aikana rahavirtojen odotetaan toteutuvan ja milloin niiden odotetaan vaikuttavan voittoon tai tappioon; (b) kuvaus kaikista niistä ennakoituista liiketoimista, joihin on aikaisemmin sovellettu suojauslaskentaa mutta joiden ei enää odoteta toteutuvan; (c) kaudella muihin laajan tuloksen eriin kirjattu määrä; (d) omasta pääomasta tulosvaikutteiseksi siirretty määrä siten, että kuhunkin laajan tuloslaskelman erään sisältyvä määrä käy ilmi; ja (e) määrä, joka on kaudella kirjattu pois omasta pääomasta ja sisällytetty sellaisen muun kuin rahoitusvaroihin kuuluvan omaisuuserän tai muun kuin rahoitusvelkoihin kuuluvan velan alkuperäiseen hankintamenuon tai muuhun kirjanpitoarvoon, jonka hankinta tai syntyminen oli suojattu erittäin todennäköinen ennakoitu liiketoimi.	Nämä tiedot esitettävä aina.
	Yhteisön on esitettävä tilinpäätöksessään erikseen: (a) käyvän arvon suojausten osalta voitto- tai tappioerät: (i) suojausinstrumentista; ja (ii) suojauskohteesta, siltä osin kuin ne johtuvat suojattavasta riskistä. (b) tulosvaikutteisesti kirjattu tehottomuus, joka johtuu rahavirran suojauksista. (c) tulosvaikutteisesti kirjattu tehottomuus, joka johtuu ulkomaiseen yksikköön tehdyn nettosijoituksen suojauksista.	
Käypä arvo 25	Yhteisön on kappaleessa 29 määrätyn poikkeuksin esitettävä tilinpäätöksessään kaikista rahoitusvarojen ja -velkojen luokista (ks. kappale 6) kyseisen varojen tai velkojen luokan käypä arvo tavalla, joka mahdollistaa sen vertaamisen vastaavaan kirjanpitoarvoon.	Nämä tiedot esitettävä aina. Katso alla tarkemmin IFRS 13
RAHOITUSINSTRUMENTEISTA JOHTUVIEN RISKIEN LUONNE JA LAAJUUS 31	Yhteisön on esitettävä tilinpäätöksessään tietoa, jonka avulla tilinpäätöksen käyttäjät pystyvät arvioimaan sellaisten rahoitusinstrumenteista johtuvien riskien luonnetta ja laajuutta, joille yhteisö on alttiina raportointikauden päättymispäivänä. Esitettävät tiedot koskevat rahoitusinstrumenteista johtuvia riskejä ja sitä, miten niitä on hallittu.	Tämän tavoitteen mukainen liitetietoinformaatio tulee aina esittää.
Laadulliset tiedot 33	(a) altistuminen riskeille ja miten se syntyy; (b) riskienhallinnan tavoitteet, toteutustavat ja prosessit ja riskin mittaamiseen käytetyt keinot; ja (c) mahdolliset muutokset kohdassa (a) tai (b) edelliseen kauteen verrattuna.	Nämä tiedot esitettävä aina.
Määrälliset tiedot 34	Yhteenveto kyseistä yhteisöön kohdistuvaa riskiä koskevista määrällisistä tiedoista raportointikauden päättymispäivänä	Nämä tiedot esitettävä aina.
Luottoriski 36	Rahoitusinstrumenttien luottoriskin enimmäismäärä raportointikauden päättymispäivänä	Nämä tiedot esitettävä aina.
Maksuvalmiusriski 39	Rahoitusvelkojen maturiteettijakauma	Nämä tiedot esitettävä aina.
Herkkyysanalyysi 40	Herkkyysanalyysi kustakin erityyppisestä markkinariskistä	Nämä tiedot esitettävä aina.
Muut markkinariskiä koskevat tiedot	Jos herkkyysanalyysi ei anna edustavaa kuvaa rahoitusinstrumenttiin liittyvästä riskistä	

KANSAINVÄLINEN TILINPÄÄTÖSSTANDARDI IFRS 13	
KÄYVÄN ARVON MÄÄRITTÄMINEN	
1 Tässä IFRS-standardissa:	
(c) asetetaan vaatimukset käyvän arvon määrittämistä koskevien tietojen esittämisestä tilinpäätöksessä	
Käyvän arvon määrittely 9 Käypä arvo määritellään tässä IFRS-standardissa hinnaksi, joka saataisiin omaisuuserän mynnistä tai maksettaisiin velan siirtämisestä markkinaosapuolten välillä arvostuspäivänä toteutuva tavankäytössä liiketoimessa.	Taustaa
Käypien arvojen hierarkia 72 Käypien arvojen määrittämisen ja siihen liittyvien tilinpäätöksessä esitettävien tietojen johdonmukaisuuden ja vertailukelpoisuuden lisäämiseksi tässä IFRS-standardissa luodaan käypien arvojen hierarkia, jonka mukaan käyvän arvon määrittämiseen käytettävien arvostusmenetelmien syöttötiedot luokitellaan kolmelle tasolle (ks. kappaleet 76–90).	
Tilinpäätöksessä esitettävät tiedot 91 Yhteisön on esitettävä tilinpäätöksessään tietoja, jotka auttavat sen tilinpäätöksen käyttäjiä arvioimaan <u>molempia seuraavia</u> : (a) kun on kyse varoista ja veloista, jotka alkuperäisen kirjaamisen jälkeen arvostetaan taseessa käypään arvoon toistuvasti tai kertaluonteisesti, näitä arvoja määritettäessä käytetyt arvostusmenetelmät ja syöttötiedot. (b) kun on kyse toistuvasti määritettävistä käyvästä arvoista, joiden määrittämisessä käytetään merkittäviä muita kuin havainnoitavissa olevia syöttötietoja (taso 3), näiden arvojen vaikutus kauden voittoon tai tappioon tai muihin laajan tuloksen eriin.	Tämän tavoitteen mukainen liitetietoinformaatio tulee aina esittää.
93 Kappaleessa 91 asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi yhteisön on esitettävä vähintään seuraavat tiedot jokaisesta varojen ja velkojen luokasta (kappaleessa 94 on tietoa varojen ja velkojen asianmukaisten luokkien määrittämisestä), jotka alkuperäisen kirjaamisen jälkeen arvostetaan taseessa käypään arvoon (mukaan lukien tämän IFRS-standardin soveltamisalaan kuuluvat käypään	
(a) toistuvasti ja kertaluonteisesti määritettävistä käyvästä arvoista käypä arvo raportointikauden lopussa sekä kertaluonteisesti määritettävistä käyvästä arvoista syötön määrittämiseen	Tämän tavoitteen mukainen liitetietoinformaatio tulee aina esittää.
(b) toistuvasti ja kertaluonteisesti määritettävistä käyvästä arvoista se käypien arvojen hierarkian taso, jolle kyseiset käyvät arvot luokitellaan kokonaisuudessaan (taso 1, 2 tai 3).	Esimerkiksi tavanomaisen valuuttatermiini tai korkoswap esitetään hierarkian tasolla 2 koska ao. instrumenttien arvostus perustuu syöttötietoihin, jotka ovat havainnoitavissa omaisuuserälle tai velalle joko
(c) raportointikauden lopussa hallussa olevista toistuvasti käypään arvoon arvostettavista varoista ja veloista siirrot käypien arvojen hierarkian tasojen 1 ja 2 välillä,	suoraan tai epäsuorasti. (Markkinoilla noteeratut valuuttakurssit ja korkokäyrät, joita käytetään syöttötietoina yleisesti käytössä oleviin arvostusmalleihin.)
(d) käypien arvojen hierarkian tasolle 2 ja 3 luokitelluista toistuvasti ja kertaluonteisesti määritettävistä käyvästä arvoista kuvaus käypää arvoa määritettäessä käytetystä arvostusmenetelmästä (tai -menetelmistä) ja syöttötiedoista.	
(e) käypien arvojen hierarkian tasolle 3 luokitelluista toistuvasti määritettävistä käyvästä arvoista alku- ja loppusaldojen välinen täsmäytyslaskelma	
(f) käypien arvojen hierarkian tasolle 3 luokitelluista toistuvasti määritettävistä käyvästä arvoista kohdan (e)(i) mukainen kaudella tulosvaikutteisesti kirjattujen voittojen tai tappioiden kokonaismäärä	
(g) käypien arvojen hierarkian tasolle 3 luokitelluista toistuvasti ja kertaluonteisesti määritettävistä käyvästä arvoista kuvaus yhteisön käyttämistä arvonnäytysprosesseista	
(h) kohdassa vaaditut lisätiedot käypien arvojen hierarkian tasolle 3 luokitelluista toistuvasti määritettävistä käyvästä arvoista	
(i) toistuvasti ja kertaluonteisesti määritettävien käypien arvojen osalta, jos rahoitusvaroihin kuuluttoman omaisuuserän parhaiten tuottava käyttö poikkeaa käytöstä, jossa se on tarkasteluhetkellä	

<p>94 Yhteisön on määritettävä varojen ja velkojen asianmukaiset luokat. Varojen ja velkojen luokka on usein jaoteltava taseessa esitettäviä rivejä tarkemmalle tasolle. Yhteisön on kuitenkin esitettävä riittävästi tietoa, jotta täsmäyttäminen taseessa esitettäviin eriin on mahdollista.</p>		<p>Liitetietoerittely ryhmittäin FAS tilinpäätöksen liitetiedoissa arvioidaan erikseen rahoitusinstrumenttien käytön ja laajuuden mukaan.</p>
<p>95 Yhteisön on esitettävä tilinpäätöksessään periaate, jonka mukaan se ratkaisee, milloin käypien arvojen hierarkian eri tasojen välisten siirtojen katsotaan tapahtuneen</p>		<p>Esitetään, mikäli siirtoja tapahtunut.</p>
<p>96 Jos yhteisö tekee tilinpäätöksen laatimisperiaatetta koskevan päätöksen, jonka mukaan se hyödyntää kappaleessa 48 tarkoitettua poikkeusta, tästä on annettava tieto.</p>	<p>48 Yhteisö, jolla on hallussaan rahoitusvarojen ja -velkojen ryhmä, altistuu markkinariskeille (määritelty IFRS 7:ssä) sekä luottoriskille (määritelty IFRS 7:ssä) jokaisen vastapuolen osalta. Jos yhteisö hallinnoi kyseistä rahoitusvarojen ja -velkojen ryhmää joko markkina- tai luottoriskille alttiina olevan nettomäärän perusteella, yhteisö saa soveltaa käypää arvoa määritettäessä tätä IFRS-standardia koskevaa poikkeusta.</p>	
<p>99 Yhteisön on esitettävä tässä IFRS-standardissa vaadittavat määrälliset tiedot taulukon muodossa, paitsi jos jokin toinen muoto on asianmukaisempi.</p>		<p>Valitaan informatiivisin esitystapa.</p>